

Keça Kurd

ZAYENDA MÊ Û NÊR

Lêkolînek di giramera zimanê
Kurdî de

Kurmancîya Bakur

Pirojê Kurdologî li Zankoya Azad ya Berlin

Weşanên Kovara Havîbun

Zincîra Vekolînên Kurdî

Keça Kurd

ZAYENDA MÊ Û NÊR

Lêkolînek di giramera zimanê
Kurdî de

Kurmancîya Bakur

Berlin 2001

Keça Kurd

ZAYENDA MÊ Û NÊR

Lêkolînek di giramera zimanê Kurdî de
Kurmancîya Bakur

Çapa yekê

Berlin 2001

Ji weşanên kovara Havîbûn (9)

Mafê çapê parastîye

saradiatribution.com
info@saradiatribution.com
Phone/ Fax +46 8 33 12 29
Stockholm - SWEDEN

Navûnîşan:

Freie Universität Berlin

Havîbûn

c/o Kurdistan-AG

Otto-von-Simson-Str. 23

14195 Berlin

NAVEROK

Şaristana zimên.....	7
Pêşgotin.....	10
Zayend.....	14
Alavên mê û nêr.....	15
Pronav.....	15
Veqetandek.....	23
Tewang.....	30
Malbata laş.....	34
Can.....	38
Deng.....	39
Mirov bi karê xwe navdibe.....	40
Nexweşî.....	41
Derman.....	41
Çapemenî.....	42
Reng.....	42
Erd.....	43
Ax û lêçûna wê.....	45
Xanî.....	45
Cih, gund, bajar û welat.....	46
Çiya, ban û newal	47
Çarrex.....	49
Cihên çandiniyê	50
Dar û beşên wê.....	51
Malbata giya.....	51
Berê şînî.....	52
Malbata gul û kulîlikan.....	52
Sitirî û quncir.....	53
Malbata zad.....	53
Genim.....	53
Qaşil, navik û dendik.....	53

Navên xwarinan.....	54
Bêjeyên sipî.....	54
Qafên malê.....	55
Hêsincaw.....	55
Alavên hêrtinê.....	56
Haletê kevin.....	56
Raxistina malê.....	57
Mû û pirç.....	57
Tevn û ris.....	58
Bar û piştî.....	58
Cil û berk.....	59
Pêwistiyên malê (modêrn).....	60
Alavên guhestinê.....	60
Çekên şer û kuştinê.....	60
Binyata makderê û paşgira (ek).....	60
Leyistik.....	61
Pîsî û gemar.....	61
Asman.....	62
Hewr.....	62
Ba.....	62
Agir.....	63
Dem.....	63
Pîvan û kêşan.....	64
Biçûkkirin.....	64
Navên razber.....	65
Pesn, gileh û guneh.....	66
Makder.....	67
Gotina dumil (gotina cot).....	67
Dumiliya nediyar.....	81
Hejmarnav.....	83
Hejmarnavên şikestî.....	89
Serkanî.....	91

ŞARISTANA ZIMÊN

Ziman di navbera mirovan de, alaveke têgîştinê û axavtinê ye, ew ji zayina çalakiyên mêjiyên gelan e, û berhemeke jîndar e.

Lewre ziman, di jiyana miletan de, aliyekî herî giring û şaristanî, têye hajmartin.

Ziman her dem dikeve bin bandora jiyana civaka mirovatiyê, ew bi civaka xwe re, pêşde diçe û li gor heyam û mercên dîrokî, yên gelê xwe, gavên xwe derpêş davêje, û pêşketina civaka xwe, bi zanistî dipejirîne.

Her zimanek sêstêmeke dînamîkî ye, ew bi awakî hemdemî guhêzbar e, lê riweşta guhertin û pêşketina wî,

hêdî, hêdî ye, lê hemî endamên terma zimên, di pêvajokê de bi yek lezbûnê, bi yek şêwazê, pêşve naçin.

Lewre jî, tu ziman li cihanê nîne, ku ew li derveyî çarçewa yasayên pêşketina civakî, zanistî, û mercên gelemper, jiyana xwe diborîne.

Zimanê me jî, bi dîroka gelê me ve, kî bestaye, lê mixabin, rûpelên mêjûyê miletê kurd, bi hemî aliyên xwe ve, tijî bûyerên bêzarî û bextreşî ne.

Bi rexberî vê rewşê re, zimanê me jî, di nav bahozên dirinde û hovandine, têra xwe, setemkarî, bindestî, bi mebesta pişavtina wî, dîtiye.

Lê tevî van serbûyerên awerte, zimanê kurdî, bi pêdarî û rûmetî, di sîbera yasayên xwezayî û ne xweserî de, serê xwe rakiriye, û têkoşîna xwe, ji bo parastina hebûn û pêşveçûna xwe berdewamkiriye, û hîn jî, berxwedana xwe didomîne.

Erê, Xweparastina zimanê me, rûdaneke erênî ye, û berjorhildana ala şaristanî î pîroz e, û ewa dillêketina gelê me bi xwe ye.

Lê, pêwiste bê gotin jî, ku zimanê me, wek me, li jorê jî, nîşankiriye, ji ber sedemên xweyî û hawîrdorî, xwe ji pir rûdawên neyînî rizgar nekiriye.

Hebûn û bikaranîna sê zaravên cudayî û du corê alêfbayan, di zimanê me de, derdêkî pir mezin e, û ew, jirûdawên neyênî, mîna keke geşdar e. Ji ber vê jî zimanê dê û bavê me, bê aramî, çaweriya çarelêkirina aloziyên xwe dike.

Mamosta Keça Kurd, di vê pirtokê de, destê xwe deydine ser cihêseke terma zimanê me, û ewa berxwedide, ku bi nirîn û şirovekirinên zanistî, wê kûlê derman û çareser bike.

Bi rastî jî, „Zayenda mê û nêr“ di zimanê me de, ne

herdem bi yek şêwe û rêbaz hatine nivîsîn.

Nivîskarên me, yên kevneşopî û yên serdema me nihajî, ketine û dikevin dijberiyekê, ango carna zayenda mê dikin nêr, carna jî nêr dikin mê û hin caran jî, navekî bi du zayendan bikaranîne û bikartînin.

Vêce zimanzana me, Keça Kurd lêkolîneke zanistî, di vê berhemê de dike, û bi bawerdanên zimanevanî û balkêş, dijberiyên li nik wêjevanên me, yên gewre E. Xanî, M. Cizîrî, Celadet Bedirxan, di zayenda mê û nêr de ronî dike, û bi şêwakî giştî, encamên kêrhatî û zanistî, di derbarê mijara „mê û nêr“ de, li pêş çavên me rêdixe.

Di baweriya me de, ev pirtûka dikare şûneke zor giranbuha di nav cihderên zimanevanî, zanistî de bistîne, û roleke berçav û payebilind di çareserkirina janekê ji janên zimanê me de bilîze.

Herwisa jî, ev berhema dikare ji lêgervan, nivîskar û xwendevanên zanîngehên kurdî re, bibe çavkaniyeke pêwîst û suddar.

Li dawiyê, em hêviya serkevtinên duhatî, ji nivîskara hêja Keça Kurd re dikin.

Dr. Ebdilmecît Şêxo

20. 5 .2000

PÊŞGOTIN

Zimanek pêş na keve, eger civaka wî ne pêşketî be. Milletek jî pêş na keve, eger ne azad be û dewleta wî nebe. Zimanê ku dewlet pê diaxive, dibe zimanê dibistanan û yê zanîngehan, dibe zimanê çand û çapemenîya wî welatî. Û di rêya civata zanyarî a zimanzanî, ya ku dewlet alîkariya wê dike, hemî pirsgirêkên ziman çareser dibin.

Bi vî awayî ziman xwe pêşde dibe, xwe digihîne astê jiyana şaristanî û pîşesazî ya ku gelên cîhanê pê gihane.

Zimanê me, zimanê civakeke bindest e, bê dewlet e, û ne azad e. Di Kurdistanê de, zimanê me ne bû ye zimanê dibistan, çand û çapemenîya gelê Kurd. Her û her ev ziman

qedexe bû ye; li dezgehên fermî jî mirov bi aşkere nikare pê bi axive.

Nivîskarê kurd di mala xwe de, bi çavên tirs û destên lerz bi zimanê xwe dinivîse. û ji ber van hoyan, zimanê me li paş maye. Her heman hoyan hiştiye, ku zimanê kurmancî „kurmanciya bakur“ li demeke gelek dirêj tenha zimanê axivtinê be. Ji lewra jî, em dibînin ku zimanê devokan serdest bûye; destûr û bendên rêzimana kurmancî yek nagirin.

Li roja îro di nav berhemên her nivîskarekî de rengê devoka devera wî belo dibe; nivîskarek ((pora min û pišta min)) dinivîse û yekî dî jî „porê min û piştê min“ dinivîs e; yek mê û yek jî nêr dibêjin û dinivîsin.

Di vê qunaxa îro de gereke em bixebitin û her yek li gora karîna û zanîna xwe li dora rehên ziman û rêzimana kurdmancî bixepêre, da em bikarin zimanekî yekgirtî (mebesta min kurmanciya jor e) pêk bînin, ku bi yek şêwe û yek rêzimanê bête nivîsandin.

Vêce ji bo van pirsgirêkan, di mijara „zayenda mê û nêr“ de, ez jî vî karê biçûk ji xwendevan û nivîskaran re pêşkêş dikim. Dibe ku ne karekî ji sedî sed rast jî be, lê ez hêvî dikim ku ev berhema min a biçûk, wê sûdber be û cihê dilrehetîya gelean be.

Paş lêgerîn û vekolîna min di gulistana zimanî de, ez gihame encamekê; ku navdêrên zimanê kurdmancî û ew bêje û gotinên zayenda mê an jî a nêr distînin, li ser malbatan parve dibin.

Wekî çawe mirov here gundek û li malbatên wî gundî binêre; her malek ji serok (malxwê) û hin jin û hin mêr pêk têt, hin mal jî hene ku kebanîya malê heye, di mala wê de hin nêr, hin jî mê hene. Mal heye hemî endamên wê nêrin, û mal jî heye hemî endamên wê mê ne.

Di laş de nêr û mê hene. Laş, serokê malbata xwe ye,

çi endamê ku serxwebûnek heye û dikare bi karekî rabe, zayenda nêr standiye. Lê çi endamê, ku ji laş cuda nabe û nikare bi tena xwe bi karekî rabe, zayenda mê standiye. Telf ji vê bendê derin; li gel ku serxwebûneke wan jî heye, zayenda mê distînin.

Di asmanî de du malbat hen e, wekî bav û kur wehane asman zayenda nêr distîne, lê roj, heyv, stêr keskesor, zayenda mê distînin. Ewr jî kurê asmanî ye, zayenda nêr distîne, lê hemî ew tiştên ji ewr dirjin „baran, berf, teyrok, av û birûsk...“ zayenda mê distînin.

Min di vê nivîsandina xwe de, navdêr û bêjeyên zayenda mê û nêr distînin, li ser çend malbatan par ve kirine. û wekî berê jî min got ku; di hemî malbatên navdêran de weke di malbateke mirovî de, serok an jî malxwêyê malbatê, zayenda nêr distîne, an jî serok kebanîye, û di malbatê de hin ji navdêran zayenda nêr û hin jî zayenda mê distînin.

Vêce mirov dikare zayenda navdêrên her malbatekê bi hêsanî nasbike; wekî çawe mirovekî gundî hemî malbatên gundê xwe bi mêr û jinên wan ve nasdike.

Di şînî (şînatî) de çend malbat hene û her yek ji wan, taybetiyên xwe di zayendê de hene; kurdmancan zayenda nêr û mê di şînî de ji xurtî birine, şînyê ku jipê (şipyê) sekinîye û pinê wî serdestî berê xwe ye, berê wî şînyî zayenda mê distîne, wek bacana reş a sor û îsot. Lê ew pin ((lem))ê ku li ser erdê pan dibe û berê wî pinî (lemî) serdestî wî ye, berê wî jî nêr hatiye, wek şebeş, gundor, xiyar. Di dara şîn de jî beşên lawaz (pel û ber) zayenda mê distînin, lê beşên xurt „ra, qurm û çiqil“ zayenda nêr distînin...

Di vê mijarê de jêdera herî giring ya ku min pal daye ser û jê sûd wergirtiye kovara Hawarê bû. Nemaze di nivîsandina alavan (veqetandek, pronayên îşarkî û...) û şirovekirina wan de. Di vê barê de, Celadet bingehê hêja

ji me re hiştiye. Lê çi Hawar be, an jî jêderên dî bin jî, gelek bi kurtî li ser zayenda mê û nêr hatiye nivîsandin. Vêce ez vegereham zimanê xwe, yê ku ji dê û bavê xwe hînbûme û ew kultûra ziman ya ku ji civate bavê xwe û hevalên wî di xwîna min de hatibû çandin. Bavê min û hevalên xwe, ji ava deşt û zozanên Kurdistanê vexwaribûn, çîrok û serpêhatiyên wan jî ji nav derûnê şikevt, berih û beristarkan bûn.

Ez sipasiya mamosta Arif Zêrevan û Selam Ni'manî dikim ku li cara pêşî, rênivîsa pertokê ji min re serast kirin, û li ser têbîniyên hêja Arif Zêrevanî min pertok ferehtir kir.

Berêz Dr. Ebdilmecîd Şêxo jî xwend û hin têbînî jî, ji min re nivîsibûn ku mirov jê sûd werdigirt. Dema ez gihame raya dawî û ji berî ez li çapê bidim careke dî, min destnivîsa xwe ji Dr. Ebdilmecîd Şêxo re rêkir, ewî careke dî rênivîsa pertokê, nemaze di nuqteşanan de serast kir. Ez jî gelek sipasiya wî dikim.

Bê alîkariya karmendên kovara (Havîbûn) min nedikarî ez vê pertokê li çapê bidim, ji bo wan jî gelek rêz û sipas. Sipas û rêz ji bo hêja Hoşengê Osman Sebrî; bi rastî alîkariya wî jî di çapa vê pertokê de gelek heye. Herweha ez sipasiya hemî wan kesan dikim, yên ku çi gelek û çi hindik alîkariya min kirine.

Keça Kurd
27. 04. 2000
Dortmund, Elmanya

Z A Y E N D

Celadet Alî Bedirxanî bêjeya zayendê nêr danî ye, li destpêkê û li ser şopa Celadet Alî Bedirxanî, min jî zayenda nêr bikar tanî, lê dema ez di nav de kûr bûm, min dît ku a rast, zayend mê ye, ne nêre. Zan, an jî zayin, wek nav û wek makder, bi kar têt û navdêra wê mê ye.

Mînek: *Zana çeleka me dijwar bû, ew ji mirinê rizgar bû.*

Li vir em dibînin ku (zan) mê ye, û ji ber vê jî divê zayend jî mê be; ji ber ku, gotina zayendê ji zan û zayinê hatiye.

Mînekek di jî: Gotina *xwarin*.

Xwarina me xweş e.

Ez dixum, ez xwarinê dixum.

Gotina didoyê, ku *xurînî* ye, ew jî mê ye, ezê *xurîniya xwe bişkênim*, ango ezê hinek *xwarin* bixum.

Di raya min de, *xurînî* ku navek e û ji *xwarinê* çêbuûye, û wek wê jî mê ye. Zayend jî navek ji zayin (zan) çêbuûye, û divê wek wê jî mê be.

û bi vî rengî çend nivîskarên kurmançî, yên ku bi lêkolînên zimanewanî ve mijûl dibin, gotina zayendê, mê danîne. Ji wan zimanzanan:

Qenatê Kurdo (*Gramera zimanê kurdî*)

Arif Zêrevan (*Bingehên rastnivîsandina kurdiyê*)

Jotyar Bamernî (*Rêzimana elmanî-kurdî*).

ALAVÊN MÊ Û NÊR:

- 1- Pronav
- 2- Rengdêrên îşarkî
- 3- Veçetandek
- 4- Tewang

1- PRONAV

- a- Pronavê îşarkî
- b- Pronavê xwemalî

Celadet Bedirxanî weha binav kiriye, ku bi Engilîzî pronomen jê re dibêjin, herweha bi Elmanî jî, her ew gotine.

ZAYENDA PRONAV

Celadet zayenda pronavî mê dibîne, lê bi raya min ew nêr e; ji ber ku, ev navdêr ji du gotinan (pro û nav) pêk hatiye, di kurmançî de her û her zayenda navê mebest tê standin; - û zayenda gotina „nav,, nêr e, lewre pironav jî gereke nêr be.

Bi kurmançîya başûr (Sorani) ji pronavan re cênav tê gotin; eva ha dibe xwemalî, ango bi zimanê kurdî cênav serrasttîre.

PRONAVÊN ÎŞARKÎ

Ev Pronavên ha li cihê navdêrên mirovek, ajelek û tiştêkî tîn; her û her navê kesê sêyem distînin û dema dikevin şûna wan navan, wan bi îşaretkirin şanî me didin. Celadet van pronavan bi du texlîtan belo dike:

1) PÎVENE: Ev, ew.

2) QERSENE: Yê, ya, yên.

Eva dawî (yên) ji bo gelemjara mê û nêr e.

Ez li pey van herdu gotinan „pîvene û qersene“ xebitîm û min gelek dixwest, ku wateya wan bizanim, mixabin min nekarî. Mamosta Arif Zêrevanî jî got, ku li pey wateya wan xebitî bû, lê wî jî nekarî bû, bigehe encamek. Vêce ev du nav ji çî hatine, em nizanin.

PRONAVÊN ÎŞARKÎ ÊN PÎVENE:

a- (Ev) û (ew), ji beriya ku bêne tewandin; ji bo her du zayendên mê û nêr, ji bo yekjimar û gelemjara bi kartêtin. Pronavê (ev) ji bo nêzîk û (ew) ji bo dûr.

Ev hat, ew hat.

Lê dema tîne tewandin bi vî çeşnê xwarê ne:

Vê (evê) û Vî (evî), ji bo nêzîk, wî (ewî), wê (ewê), ji bo dûr.

Vî û wî, ji bo zayenda nêr bi kartên.

Vê û wê, ji bo zayenda mê bi kar tîn.

Ev herdu pronav li gel lêkerên gerguhêz bi kar tîn. Ji ber ku di kurmancî de du rengê lêkeran hene.

- Gerguhêz.

- Negerguhêz.

Ev hat, ew çû. Li vir em dibînin ku ew herdu pronav (ev, ew) nehatine tewandin. Ji ber ku, lêkerên (hat û çû) li gel pronavên kesî, gurûpa ((min)) bi kar nayên; min hat, di kurdî (kurmancî) de nîne.

Gerguhêz, gerekê kirar û bireser dibe, û li gel pronavên kesî, girûpa (min) jî bi kar tîn.

Çêlekê giya xwar.

Azadî ders xwend.

Çêlek û azad, di van herdu hevokan de kirarin, giya û ders, bireserin. Lêkerên herdu hevokan „xwar û xwend“ gerguhêzin û li dema bûrî li gel pronavên kesî „min, tu, ew, me we, wan“ wek xwe dimînin „min xwar, te xwar, wî xwar, me xwar,...“

Vêce, ev herdu pronavên îşarkî bi lêkerên gerguhêz re têne tewandin.

Mînek:

Vî (evî) got, vê got, ji bo nêzîk.

Wî (ewî) got, wê got, ji bo dûr.

Ez vî dibînim, ez vê dibînim.

Ez vê dixum, ez wê dixum.

Dema ku em lêkera (dîtin) bi girûpa min re bi kartênin, lêkereke gerguhêz e; „min dît, te dît, wî dît, wê dît, me dît, we dît, wan dît“.

Ez vî dibînim, ew vê dibîne; (vî) cihê navdêrekê girti ye, û ji bo vê jî pronav, nav lê bûye. Bi wateyeke dî; pronavên îşarkî di şûna navdêran de, cih digirin û wan ji me re didine nîşankirin.

2. RENG DÊRÊN ÎŞARKÎ

Gelek caran „ev û ew“ di pêşiya navdêran de bi lêkerên negerguhêz re tên û dîse wek xwe dimînin.

Mînek: *Ev hesp hat. Ev mehîn hat. Ji bo yekjimar.*

Ew mehîn hatin. Ev hesp hatin. Ji bo gelemjimar.

Bi lêkerên gerguhêz re, tewange dîse wek xwe dimîne, ango têne tewandin.

Mînek: *Ez vî hespî dibînim. Ez vê mehîne dibînim.*

Tu wê çêlekê dibînî? Tu wî gundî dibînî?

Û li vir, dema ku li pêşiya nav tên, Celadet rengdêrên îşarkî nav li wan kiriye. Ji ber ku pronav timî di şûna navdêran de tên, lê evên ha, ango rengdêr li pêşiya

navdêran hatine.

a) Vê (evê), ev rengdêr ji bo nêzîk û ji bo zayenda mê bi kartêt.

Mînek: *Vê mirovê got. Vê keçê ji min re ne gotibû.*

Evê (vê) sêvê bixwe.

Evê (vê) pertokê bixwêne

Min ji evê (vê) jinê re gotibû.

Mirov, keç, sêv, pertok, li cihekî nêzîk û ji me ne dûr in, zayenda wan jî mê ye.

b) Vî (evî), ev rengdêr, ji bo nêzîk û ji bo zayenda nêr bi kartêt.

Mînek: *Vî (evî) mirovî got. Evî (vî) kurî ez tengav kirime.*

Vî (evî) hingivî bixwe. Vî (evî) şîrî vexwe.

Mirov, kur, hingiv û şîr, li cihek nêzîk û ji me ne dûr in. Zayenda wan jî nêr e.

TÊBÎNÎ:

Li vir em dibînin, navdêra mirov carekê mê û yek jî nêr hatiye, ango ji bo herdu zayendan bi kar têt, ji ber ku, eger mirov jinek be, zayenda mê distîne, û eger mêr be, zayenda nêr distîne.

c) Wê (ewê), ji bo dûr û ji bo zayenda mê bi kar têt.

Mînek: *Wê keçê ez xapandim (wê ez xapandim).*

Wê golikê maka xwe miht (wê maka xwe miht).

Wê avê bide birayê xwe.

Wê baranê em şil û pil kirin.

Keç, golik, av, baran, zayenda wan mê ye, û ne li ber dest in, hinekî ji me dûr in.

d) Wî (ewî), ev rengdêra îşarkî ji bo dûr, û zayenda nêr bi kar têt. Navekî dûr nîşanî me dide.

Mînek: *Tu, wî (ewî) gundî dibînî?*

Wî (ewî) darî bi dest xwe bigre.

Wî (ewî) kurî bi xwe re bibe! (wî bi xwe re bibe!).

Wî (ewî) kevîrî ji rêya xwe rake.

MÊJER:

Mêjer, ev navdêr zaraveke ji bo yekjimar û gelemarê tê gotin. Celadet weha binavkirî ye, lê gotin ji çî hatî ye, ne xuya ye, di gel ku bi şûn de gereham û min ji hin nivîskaran jî pirsî, lê ez negiham encamek da bizanim gotina (mêjer) ji bingehê çî bêjeyê hatiye.

NAVDÊRÊN KU LI PEY HEV TÊN

Ev navdêr; dema ku ji yek mêjerê bin û yekjimar bin, lê zayenda wan ne yek be, bi du rengan tene hunandin:

a) Yek rengdêra îşarkî li pêşiya navdêra pêşî tete nivîsandin û zayenda wê jî zayenda navdêra paşî ye û navdêra paşî ditewe, lê ya pêşî nayê tewandin.

Mînek: *Tu vî keç û kurî dibînî?*

Tu vê ga û çêlekê dibînî?

Di dema niha de, kêma kes hene ku li gora vê rêzimanê, dinivîsin û bilêv dikin. Di raya min de jî, eger em bi kar neyînin, wê baştir be; ji ber ku, rêzimana zimanê me, bê wê bendê jî serast e. û tu pirsgirêk li pêşiya me dernakevin. Yanî, em dikarin bi vî rengê xwarê binivîsin:

Tu vî kurî û vê keçê dibînî?

Tu vî gayî û vê çêlekê dibînî?

b) Dema du navdêr didin pey hev, ne ji yek mêjerî ne her navdêrek bi rengdêra xwe tete nîşan kirin û yek cihê a dî nagire;

Mînek: *Tu vî hespî û van mehînan dibînî?*

Tu vê mihê û van beranan dibînî?

Di dema îro de, hin ji nivîskaran alavên nîşankî bê (e)yê dinivîsin û hin jî (e)yê pêve dinivîsin, lê bi giştî bê (e)yê di nav axivtinê de bi lêv dikin.

Mamosta Celadet jî, di vê barê de dibêje: "Ev pronavên ha di şiklên xwe ên tewandî de, gelek caran bê (e)yê tene bi kar xistin: Vî got, vê got, ez vî dibînim, ez vê dibînim... Lê neexistina (e)yê çetir e. Ji ber ko, gava (e) hate

êxistin pronava îşarkî (ew) bi pronavên kesîn (wî, wê, wan) tevlihev dibe“.

Di baweriya min de tîpa (e) ji mêj de ,ji pronavên îşarkî ketiye, ne tenê ji nav devokan, belê ji nav pêûsa kilasîkên me û ji demeke dur ve nemaye. Mînek ji helbestên kilasîkî: Ehmedê XANÎ di Mem û Zînê de dibêje:

*Herçî tiştên ku di vê alemê da hene
Ew peytewên me mirovan in, li ser karê me ne.¹*

*Tûtî, ma bi xwe şekir dirêjin!
Herçî dibînin, wî tiştî dibêjin.²*

*Wê meqsedê muxteser dibînin
Pabend-i dibin, gelek dimînin.³*

*Wê amancê kurt dibînin ew
Lingirêdayî dibin, gelek dimînin ew.⁴*

*Lê Sen `etê wî hekîmê dana
Neqşê ewî Qadirê tuwana.⁵*

*Wî bed`emelî wekî kilaban
Barî bike peyrewê sehaban.⁶*

MELAYÊ CIZÎRÎ dibêje:

<i>Newaya mutrib û çengê</i>	<i>fixan avête xercengê</i>
<i>Were saqî heta kengê</i>	<i>neşoyin dil ji vê jengê</i>
<i>Ku katib dêmê cedwel kit,</i>	<i>şikeste xet muselsel kî</i>
<i>Ji yek herfan mûfessel kit,</i>	<i>kîye vê muşkilê hel kit.</i>
<i>Ji mihra wê şefeq se`dê,</i>	<i>şirîn le`lê şeker we`dê</i>
<i>Dinalim şubhetê re`dê,</i>	<i>ecêbim lê ji vê ce`dê.⁷</i>

¹ M. Emîn Bozarsalan (amadekirin). *Ehmedê Xanî, Mem û Zîn*, Weşanxana Deng. Swêd 1995. Rupel 7.

² Jêdera berê rupel 21.

³ Jêdera berê rupel 22.

⁴ Jêdera berê rupel 23.

⁵ Jêdera berê rupel 29.

⁶ Jêdera berê rupel 40.

*Di vê taqê, di vê xanê, me eyş û êminî kanê?
Kesê dest dit ji dewranê, nihalek vê gulistanê.⁸*

FEQÊ TEYRAN dibêje:

*Guh bidêrin niqtê aşiqan
Da ez bixûnim vê xetê.⁹*

*Ceger qewî bin qaîme
Izhar bikim vê şehwetê.
Ma kes xeber nakit li nik
Nakit qebûl vê xeybetê.¹⁰*

*Em dê bi vê niyetê
Herin pişta ayetê.¹¹*

*Şêx gote wan libse qebîh
Dengê keça bikra melûl
Nadim bi wê banga sehîh
Dûrim ji vê sem'iyetê.¹²*

Mela Ehmedê Batê di Mewlûdê de dibêje:

*Herçi bînit hindî tiştê xwarinê
Dê mûbarek bit li ber vê xwendinê
Her cihê lê bête xwendin rehme lê
Dê melek biben tijî wê menzelê.¹³*

*Serxweş û sukрана wî navê şîrîn
Paşi ba ilhama Rebbel alemîn.¹⁴*

Hem bi fermana xweda wê sa'etê

⁷ Zeynelabidin Kaya, M. Emîn Nazorî (amadekirin). *Melayê Cizîrî*, Weşanên Roja Nû. Stockholm 1987. Rupel 25.

⁸ Jêdera berê rupel 26.

⁹ Jêdera berê rupel 53.

¹⁰ Jêdera berê rupel 55.

¹¹ Jêdera berê rupel 71.

¹² Jêdera berê rupel 80.

¹³ Zeynelabidin Kaya (amadekirin). *Mele Ehmedê Batê, Mewlûd*, Weşanên Roja Nû. Stockholm 1987. Rupel 12.

¹⁴ Jêdera berê rupel 16.

Nûr ji puştê hate nîva cebhetê.¹⁵

Her cihê lê bête xwendin rehme lê

Dê melek biben tijî wê menzelê.

Serxweş û sukрана wî navê şîrîn

Paşi ba ilhama Rebbelalemîn¹⁶

PRONAVÊN ÎŞARKÎ ÊN QERSENE:

Celadet Alî Bedirxanî weha binavkiriye.

Pronavên îşarkî ên qersene sisê ne: yê, ya, yên. ev pronav li kes, tişt û heywanan bêî (bêyî) ku dûr an nîzîk bûna wan bidin zanîn, îşaret dikin û di komê de her gav kirar in û tucaran nabin bireser. her û her pronavê girêkî (ku) dide pey, û jêre jî bireser e.

Mînek: *yê ku hat, birayê min bû.* Yê, navdêreke nêr şanî me dide.

Ya ku hat, dotmama min bû. (Ya), di şûna navdêreke mê de hatiye.

PRONAVÊN XWEMALÎ (mulkî) „ya“ û „yê“:

Ev pronav ji du pronavan tete pê, pronavekî îşarkî û pronavekî kesîn, bi hev re xwemaliyê belo dikin û li navdêre ku şûna wan girtine, îşaret dikin: ên nêr

Yê min, yê xwe. Kurê kê çû û nehat? yê min. Tu basa kurê kê dikî? Ez basa yê xwe dikim; yê min çû.

Yê wî çû û venegera.

Wî basa kurê kê dikir? Basa yê xwe dikir. yê vî, yê vê.

kurê kê baş e? Yê me baş e. Ji kurê kê re em bêjin?

Ji yê xwe re...Kurê wan serserî ye, yê wan ne serserî ye.

ên mê: *Ya min, ya te, ya wî, ya wê, ya me, ya we, ya wan, ya xwe.*

Keça kê nexweş e? Ya me. Ji keça kê re em bêjin? Ji ya

¹⁵ Jêdera berê rupel 18.

¹⁶ Jêdera berê rupel 12.

xwe re em bêjin...

Mala kê şewitî? Ya me. Ev destmala min e. ka ya te.

*Min pênuşa xwe dît, tu jî li ya xwe bigere. Te ya xwe dît,
ka ya wî? Ya wan, ya me.*

Me çêleka xwe dît, lê ya wan winda bû, û ya we jî mir...

3. VEQETANDEK:

Veqetandek, tîpeke, an jî bêjeyeke biçûk e, ku dikeve paşiya navdêran û paşiya wan bêjeyên, ku li şûna navdêran radibin

a- Veqetandekên pênasîn (hevbendî) (a, ê)

b- Veqetandekên pronavî (a, ê)

c- Veqetandeka (î)

(a) û (ê), tîpên pênasîn, veqetandekên hevbendî jî ji wan re dibêjin. Bi van herdu tîpan, mirov zayenda navdêrê nas dike û herûher jî bi dawîya navdêrê ve tê nivîsandin û ti carî jî nabe, ku em veqetandekê ji navdêrê cihê bikin.

(a) ev veqetandek ji bo zayenda mê bi kar têt.

a) NAV Û NAV:

Veqetandeka (a), li dawîya navê pêşî têt. û xwemalî ye.

Mînek:

Kurdistana Kurdan.

Keça Lewendî gelek sipehî ye. Bîra gundê me ziwa bûye.

çêleka Hevindî nexweş e. Hevala Dilêrî hêja ye.

Dara tuyê bilind e. Xewa Hîm nayê.

Di van hevokan de, veqetandeka (a) li dawîya navê pêşî, yê ku zayenda wî mê ye, hatiye, ji lewra em dibêjin, ku ev (a) ya ha ji bo pênasîna zayenda mê peyda bûye.

Herweha jî, ji bo em bizanin, ka ev navdêr xweserê kê ye (Kurdistana Kurdan), ango Kurdistan ya kurdan e û ne ya kesî tir e.

b) NAV Û RENG DÊR:

Navdêra didoyê, pesneke ji navê pêşî re.

Mînek: *çêleka nexweş, pêûsa sor, şeva sar, dara şîn, keça hêja, dayika dilovan, mehîna boz, gula sor, ava şêrîn, ava tal.*

Veqetandeka (a), di nav çêlekê û nexweşiyê de, hevbendîyek çêkir; ji me re belo kir, ku çêlek, çêlekeke nexweş e.

c) NAV Û PRONAV:

Bêguman, li vir pronav cihê navê didoyê girtiye. Vice veqetandeka ((a)) hevbendîyek li navbera nav û pronavî de peyda kiriye. Celadet, ji nav û pronavî re rengdêr gotiye.

Mînek: *Xweha min ne li malê ye. Keça te mezin bû ye. Mala me li bajarê Qamişlo bû. Hinara we, ber ne girtiye. Keça wê ji mêj ve mêr kiriye.*

VEQETANDEKA (ê)

Ev veqetandeka ha ji bo zayenda nêr bi kar têt.

a) NAV Û NAV:

*Hespê Şêro beza ye.
Qurmê darê ne bire!
Kurê Xelo ne li mal bû.
Qenatê kurdo, zimazanekî hêja bû.
Welatê Kurdan xweş e.
(Kurmê darê ne ji darê be, mirina darê nîne.)
Kerê Silo lawaz e.*

Veqetandeka hevbendî li dawîya van navdêran (ê)ye, û bi wê em dizanin, ku zayenda wan navdêran nêr e.

NAV Û PRONAV:

*Kewê min sipehî ye. Kurê te mezin bûye.
Kirasê wê kurt e. Dengê wî nivz bû, min ne bihîst.
Serê we ne êşînim. Gayê min pîr bûye.*

Di mîneka dawî de, em dibînin di gotina (ga) de (y)yek

peyda bûye, ew jî ji bo vê sedemê ye: çî navdêra ku li dawî bi tîpeke dengdêr kuta dibe, (y) yek dikeve navbera (a)ya rayî û (ê) ya zayendî, herwekî me di vê mînekê de dît:

*Bayê êvarê sar e, gotina ba jî wek ya ga ye.
Tirîyê me şêrîn e.*

tîpa (y) kete navbera (î)ya rayî û (ê)ya zayendî.

VEQETANDEKÊN PRONAVÎ (a, ê)

Veqetandeka binavkirî dema dikeve pêşiya rengdêrekê û li şûna wê navdêra, ku berê bas lêkirine weke pronavekî navdêrekê dinimîne.

Mînek:

*Tu kîjan kumê dixwazî?
Ez ê reş dixwazim, ango ez kumê reş dixwazim.*

Ez ê reş... Ev (ê) ya ha veqetandek e û li şûna kum hat û ketiye pêşiya bêjeya reş, ku rengdêr e (pesin dike). Ew veqetandeka ku di (kumê reş) de, ya ku bi kum ve ye; me anî û ne bi navdêrê ve me danî. Lê li vir, wê veqetandekê cihê nav jî girt; ji bo vê jî weke pronavek tê dîtin.

*Tu kîjan darî dixwazî? Ez ê stûr dixwazim.
tu kîjan kirasî dixwazî? Ez ê dirêj dixwazim.
Kîjan destmal te dabû serê xwe? Min a sipî dabû serê xwe.*

Ji bo gelemarê jî, ên reş, ên spî, ên kurt, ên stûr...
Bi wateya ku em bêjin, kumên reş, darên stûr,...

TÊBÊNÎ: Nivîskarên me „min jî berî niha...“, veqetandekên pronavî (ê, a) û (yê, ya) di şûna hev de dinivîsin û eva ha jî şaşî ye.

Veqetandekên (ê, a) cihê navdêrek digirin, ya ku di pêşiya navdêra pesn de hatiye. Di bingeh de, bersiva pirsekê ye.

Mînek: *Te kîjan pêlav kirî? Min a reş kirî.*

Veqetandeka (a), di cihê navdêra pêlavê de hat.

Te kîjan xanî kirî?

Min ê kevin kirî.

Dîwarê xanî ê kevin xwar bûye.

Li vir, dîwar kevn e.

Dîwarê xanîyê kevin...

Li vir xanî kevn e.

PRONAVÊN (ya, yê):

Carek bi pronavê girêkî re tên:

Ya ku hat; xweha min bû. Yê ku çû; birayê min bû.

Dîwarê xanî, yê ku ketibû, me lêkir.

Carekê jî li gel pronavên kesî tên û xwemalî ne:

Ya min, ya te ya xwe, ya wî...

Yê min, yê te yê xwe, yê wî, yê wê...

Te kîjan pêûs divê? Min ya xwe divê, min ya te divê.

TÊBÊNÎ: Hin ji nivîskaran bi rengêkî şax têgehiştine, ku dibêjin: Veqetandeka (a) di pey tîpa dengdêrê re nayê nivîsandin û bi vî rengî dinivîsin:

Birayê Xelo yê mezin.

Lê ez dibêjim, ji ber ku veqetandeka (a) ji navê Xelo cuda ye, gereke; bi vî rengê xwearê bête nivîsin:

Birayê Xelo ê mezin, nexweş e.

Dîwarê xanî ê pêş, xwar bûye.

Zimanê kurmancî, ê bakur bi min xweş e.

Zimanê kurmancî, yê ku li Kurdistana bakur e, bê guhdan maye.

Ez bi kurmancîya bakur diaxivim..

Di vê hevokê de (kurmanciya bakur), me veqetandeka (ya) nivîsî; ji ber ku ew bi navdêrê ve tête nivîsîn. û du tîpên dengdêr di rex hev de, û di yek bêjeyê de çênabin. Lê ev neçêbûna ha jî ne ji mêj ve ye ku me gotiye li ser ziman giran e û newê nivîsandin dê xweştir be. Di hevoka çarê de, veqetandeka (yê) hat; ji ber ku pronavê girêkî daye pey..

c- VEQETANDEKA (î)

Ev veqetandek ji bo nêr û mê bi kar têt.

Mînek: *Kurê min ê jîr. Keça min a jîr.*

Di van du hevokan de belo dibe ku kurek û keçeke min ên jîr hene û hin jî ne jîr hene. Lê dema ku ti berawirdî nebe, ezê bêjim:

Kurê min î jîr birêz e.

Keça min î jîr xwendevan e.

Û dema pirs bi vî rengê xwarê bibe:

Zaroyên Hesênî çawe ne?

Bersiv jî, ê bi vî rengî be:

Keçeke qelew î ne sipehî heye.

Kurekî dirêj î lawaz heye.

Bejna Zîné î bilind bedew e.

Rûyê Şêrîn î gurover sipehî ye.

Nayê gotin, ez ji bavê xwe re bêjim:

Bavê min ê baş; ji ber ku min bavek heye, ne dido.

A rast jî ew e, ku ez bêjim: *Bavê min î baş, bavê min î hêja. Dayika Azad î hêja; ji me re ev firavîna xweş amade kiriye.*

Dema ez dibêjim, kurê min î jîr; ez kesî dî ji zaroyên xwe kêr nakim. Lê dema ez bêjim; kurê min ê jîr; min ev kurê xwe ji ên dî cida kir, bi wateya, ku ewên dî ne jîrin.

VEQETANDEKÊN NEBINAVKIRÎ (eke, ekî):

Ev veqetandekên ha weku paşgirekê, dikevin paşiya navdêran û wan jî wekhevên wan diveqetînin, belê nehatine binavkirin (naskirin). kesine, tiştine an ajilîne nebinavkirî şanî me didin. Du texlît veqetandekên nebinavkirî hene:

1) Yên ku, dikevin paşiya wan navdêrên, ku bireserê wan nîne. Ev veqetandekên ku ji (ek) û (in) pêk hatine. (ek) ji

bo yekjimar û ji bo zayenda mê û nêr bi kar tèn û bê tewandin dimînin. Bi wateyeke, dî ev veqetandek dikeve paşiya wan navdêrên, ku hêj bi serê xwe ne û tu bireser li pey wan nehatiye.

Hespek hat. Mehînek hat. Hespek dihîre. Mehînek dibeze. Pênûsek şikest. Dîwarek ket.

Veqetandeka (in) ji bo gelemjara herdu zayendên mê û nêr tete pê.

Hespin hatin. Mehînin hatin.

2) Veqetandekên ne nabinavkirî, yên ku bireserek daye pey wan, bi (e) û (î) tene tewandin.

- Rengdêrek dide pey.
- Navek dide pey.
- Pronavekî kesî dide pey.

Eke, ji bo zayenda mê ye. Ekî, ji bo zayenda nêr e.

EKE: Ev paşgir (parkît) ji bo tewandina navdêrên, ku zayenda wan mê ye bi kar têt.

a) NAV Û RENGDÊR:

Dareke şîn. Mehîneke boz. Şeveke sar. Keçeke baş. Dêyeke dilovan.

Dar, dareke şîn e, lê çî dar e û ya kê ye em nizanin.

b) NAV Û NAV:

Şeveke baranê. Keçeke Lewendî.

Şevêk ji şevên baranê û keçek ji keçên lewendî; keç mezin e, biçûk e, çawe ye, em nizanin!

Pertokeke Azadî; pertokek ji pirtokên Azadî.

Mirîşkeke pîrê, mirîşkek ji mirîşkên pîrê, lê çî mirîşk e, em nizanin!

Maleke koçeran. Rojeke Newrozê.

c) NAV Û PRONAV:

Keçeke min. çîrokeke te. Mêweke wî hişk bûye.

Kehnîyeke me ji avê ziwa bû ye. Berxeke wê mir.

Guleke min çilmisî.

EKI: Ev paşgir ji bo navdêrên nenaskirî, yên ku zayenda wan nêr e, bi kar tê. û bi navdêr ve tê nivîsandin.

a) NAV Û RENG DÊR:

Hespekî boz hat. Em dizanin, ku ji hespan hespekî boz e, û bihtir em nikarin bizanin; qelew e, lawaz e, an jî ev hesp yê kê ye, em nikarin bizanin. Bêjeya boz, rengdêr e û bûye bireser.

Darekî stûr ji min re bîne! Tiştê em ji vî darî dizanin, ku stûr e, lê ew kurt e, dirêj e an xwehr e...em nizanin. *Konekî reş hebû. Nanekî hişk ji bizina xwe re bibe. Goşteki sor bikire.*

xanîyekî bilind, li ser girekî bilind ava kiri bûn.

b) NAV Û NAV:

Nêriyekî şivên winda ye. Tîpa (y) ketiye navbera (î) ya rayî û (e) ya parkîte.

Me konekî koçeran dît. Me konek ji konên koçeran dît, lê ev kon li kû ye, û xwedîyê wî kî ye, em nizanin.

Seyekî gund direye.

Destekî Gulê şikandin.

c) NAV Û PRONAV:

Hespekî min winda ye. Gelek hespên min hene; yek ji wan hespan winda ye.

Kurekî te ne xuya ye. Seyekî wî nexweş e.

Dîwarekî wan keti ye. Kurekî te ne li mal bû.

Mêvanekî me heye. Mêvanekî me heye, lê ew kî ye û navê wî çiyê nexuyaye.

Di van mînekan de û di hemî hevokan de, bireserk heye. û dema bireser hebe, ew navdêrê nenaskirî tete tewandin.

4. TEWANG

Celadet Bedirxan li ser tewangê dibêje:

„Zimanê Kurdmancî zimanekî tewangbar e. Yanî bêjeyên wî di qisetê de weke xwe namînin û li gora cihê ko di qisetê de dikevinê. û wezîfa ko li ser digirin têne tewandin û hin parkît bi wan ve dibin, an hin tîpên wan bi tîpine din diguherin“

TÎPÊN TEWANGÊ (ê) û (î) ne

Dema navdêr, kirarê lêkerê negerguhêz be, nayê tewandin.

Hesp hat. Mehîn hat.

Hesp û mehîn, ev herdu navdêr di van du hevokan de kirarin. Lêkerê (hatin) negerguhêze; bi wateya ku di dema bûrî de û li gel pronavên kesî û girûpa „min“ bi kar nayê „min hat, di kurdmancî de nîne“.

Tewandina navdêran di van çend xalên xwarê de belo dibe:

1) Dema navdêr bireserê lêkerê gerguhêz be û di dema niha de be, tete tewandin.

Ez hespî dibînim. Ez mehîne girêdidim.

Hesp û mehîn di van du hevokan de bireserin. û lêkerên bi kar hatine, bi herdû gurûpên pironavên kesî re (ez û min), bi kar tînin û di dema bûrî de li gel girûpa (min) gerguhêzin; „min dît, te dît, wî dît, me dît, we dît wan dît“ min mehîn girêda, te girêda, wî (wê) girêda, me girêda, we girêda, wan girêda. Li gel hemî pronavên kesî yê girûpa (min) wek xwe man û nehatin guhertin.

Ez hespî dibim, ez mehîne dibim.

„min bir, te bir, wî bir, me bir, we bir, wan bir“

2) Bi lêkerên gerguhêz re û di dema wan a bûrî de kirarên wan tene tewandin û bireser weke xwe dimînin û nayêne tewandin.

Mînek: Zîne sosin dît, hespî ceh xwar, çêlekê giya

xwari bû, Zarokan pencere şikênanî; ev mînek ji bo gelemarê ye.

Lêkerê (dîtin), lêkerê gerguhêz e, ango ev lêker li gel hemî pronavên kesî „min, te, wî , wê, me, we û wan“ wek xwe dimîne; min dît, te dît, wî dît, me dît, we dît, wan dît. Li van mînekên xwarê binêrin.

Hesp cehî dixwe.

Di dema niha de ye û hesp kira re. Navdêrê ceh bireser e û di dema niha de, eger lêker gerguhêz be, bireser tê tewandin.

Hespî ceh xwar.

Hesp kirar e, lê di dema bûrî de ye û lêkerê (xwarin) gerguhêze; ji bo vê jî, kirar hatiye tewandin û bireser wek xwe ma ye.

Hesp hat.

Hesp kirar e, lê ev hevok bê biresere û lêkerê (hatin) negerguhêz e, ji bo vê jî, em dibînin ku kirar nehatiye tewandin.

(ê) Ji bo zayenda mê bi kar têt.

Mînek: *Siha darê xweş e. Ez darê dibirim. Ez hêkê dişikênim.*

Hespê min çû nav garanê.

Vê gemarê ji vir rake.

Li vir jî û di van mînekan de, em dibînin ku lêkerên bi kar hatine gerguhêzin; li gel ku bi gurûpa ez re bi kartên, bi gurûpa min re jî bi kartên: „min şikand, te şikand, wî şikand, me şikand, we şikand, wan şikand“. Di mînekên jor de (ê) ji bo zayenda mê bi kar hatiye.

(î) Ji bo zayenda nêr bi kar têt:

Mînek: *Ez genimî diçênim.*

Ev hevсарê kerî ye.

(Vî kerî li vî borî derbaske!)

Genim, ker û bor, bi (î)yê, ku tewanga zayenda nêr e hatine

tewandin.

3) dema navdêr bireserê navdêrekê be, tê tewandin.

Ev goştê çêlekê ye.

Ava golê şêrîn e.

Ez êmê hespî amade dikim.

çêlek û gol û hesp bireserên goşt, av û êm in, ji ber vê jî em dibînin ku hatine tewandin.

4) Eger di nav navdêran de tîpek ji van herdu tîpan (e) û (a) hebe, ew herdu tîp bi (ê) yekê têne guhertin û navdêr ditewin.

Lê di dema îro de û di axavtinê de; nemaze tewanga navdêra nêr berew neman diçe. û Mîr Celadet jî di vê barê de dibêje: ...dixuye ko di navdêrên nêr de meyldariyek e zimên ber bi terikandina tewanga wan a yekjimar e; nemaze şiklê pêşîn. Ji lewre her sê şikilên jêrîn rastin.

Soro ji kevirî ket, Soro ji kêvir ket. Soro ji kevir ket.

Gurgîn çû aşî. Gurgîn çû êş. Gurgîn çû aş.

NAVÊN HEYBERÊN CANLIBER:

Celadet Bedirxan dibêje: (Di heyberên canliber de, carina mê û nêrê wê heyberê bi bêjeyine cihê û serbixwe têne nîşan kirin.)

MIROV:

Kurmancan bêjeyên serbixwe ji mirovan re danîne ku zayenda mê û nêr ji hev cuda dikin.

Her wekî di bêjeyên jêrîn de:

Mê	Nêr
Dê	Bav
Keç	Kur
Xuh	Bira
Pîrik	Bapîr
Metik	Mam

Metik xweha bav e. û mam jî birayê bav e.

Dotmam > Pismam

Birazê (keça birê) > Birazî (kurê birê)

Xwarzê (keça xwehê) > xwarzî (kurê xwehê)

Xesû > Xezûr

Diş (xweha jinê û ya mêr)

Tî (birayê mêr)

Bûra (birayê jinê)

AJEL:

Di ajelan de jî bêjeyine cihê û serbixwe hene ku zayendên wan ên (mê) û (nêr) ji hev cuda dikin.

Herwekî di van bêjeyên jêrîn de:

Mê	Nêr
Mih	Beran
Bizin	Nêrî
Cêlek	Ga
Nehgon	Ciwanega
Mirîşk	Dîk

Lê çaxa ew heyber bi awayê jorîn bi bêjeyine serbixwe û cihê ne navkirî ne, hingê bêjeyên (mê) û (nêr) bi ser wan ve datînin û bi vî rengî zayenda wan, yanî mê û nêrê wan didin zanîn.

Di vî awayî de, veqetandekê dikeve navbera bêjeya rayî û bêjeyên (mê) û (nêr):

Kewa mê > Kewê nêr

Kitika mê > Kitikê nêr

Kera mê > Kerê nêr

Hirça mê > Hirçê nêr

Gura mê > Gurê nêr

Hin caran ev bêjeyên ha; dêl, mak û nêr dikevin pêşiya bêjeya rayî û bi hev re bêjeyê nû pêk tînin.

Mînek: *Dêlegur (dêl û gur); gura mê .*
Maker (mak û ker); kera mak (mê).
Mêkew (kewa mê).
Nêrekew (nêr û kew); kewê nêr.
Nêreker (nêr û ker); kerê nêr.

Heyberên canliber, yên ku mê û nêrîya wan ne li ber çav e, Kurmancan hin mê û hin jî nêr danîne.

Mînek:

Kurm: Ev canberê biçûk nêr e. „*kurmê darê ne ji darê be mirina darê nîne*“. Hemî heyberên biçûk, ji kurmik û kêzikan zayenda wan mê ye.

Mînek: *Vê kêzikê, wê xalxalokê, wê mozê (sêw) mêşeke hingiv revand.*

Mêşa hingiv bi xêr û bêr e. Vê pêrepindê tevnik çinîye. Vê cobirê rehên giyayî hemî xwarine.

Mar, ev ajelê xurt zayenda wî nêr e. Lê zayenda bûka-mara „ji sipehîtiya wê bûka mara jê re dibêjin“ mê ye. Marmarok jî zayenda mê distîne.

Dupişk, ev heyberê ha jî zayenda wî nêr e. Zayenda şeqemar, masî û marmasî jî nêr e.

Ji hin mînekan xuya dibe, ku Kurmancan di hin navdêran de zayenda nêr ji xurtiyê wergirtine.

MALBATÊN ZAYENDÊ:

Ji vir û pêve, ezê navdêrên zimên li ser çend malbat û beşan par bikim. Li vir ez dibînim, ku malbatên zayend jî hene, wekî çawa malbatên mirovî hene. Her malbatek, ji serokê malê û hin navdêrên mê û hin jî ên nêr pêktêt.

Bihtirên malbatan serok nêre. Lê hin caran jî, kebanî serok e. Bi wateyeke dî; seroka malbatê mê ye. Hin ji van malbatan serok nêre, malbat hemî nêr e an jî mê ye. Ji bilî malabatan jî hin beşên dî jî ên ziman hene zayenda nêr û mê distînin. Di serî de ezê dest bi malbatan bikim:

1. MALBATA LAŞ (laşê mirov)

Mê û nêr di laşê mirov de, bi vî rengê jêr ji min re belo

bûye:

a- Her endamek di laş de ku serxwebûnek heye, an jî dikare bilebite û bi karekî radibe, zayenda wî nêr e.

Mînek: *Dest: Destê wî şikesti ye!*

Pê (ling): Lingê xwe dirêj ke!

Ran: Ranê sitûr.

Çav: Çavekî min dixwere.

Guh: Guhê min ê çepê hatiye girtin.

Dev: Devê çêlekê vekir, da li dinanên wê temaşeke.

Poz: Pozê xwe li me bilind kiriye.

Ziman: Bi zimanê xwe ê xweş, te em bi xwe re kirin heval.

Ser (serî): Serê min dêşe (diêşe).¹⁷

b- Endamên ku bi laş ve ne û jê cuda na bin, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Pişt: Piştê min gelek diarihe, jan jê diçe.*

Hin ji nivîskaran hene ku zayenda nêr didine navdêra piştê. Vêce ji bo vê newekheviyê, ezê van malikan ji helbestên kilasîkî, weku belge binivîsim. Feqê teyran dibêje:

Em dê bi vê niyetê

Herin piştê ayetê.

Mele Ehmedê Batê di mewlûdê de dibêje:

Bû xezîne ew ji bo durra yetîm

Daniye puştê wî ew nûra e 'zîm¹⁸

Hem bi fermana xweda wê sa 'etê

Nûr ji puştê hate nîva cebhetê¹⁹

Hem ji puştê wî Qusseyê pak û saf

¹⁷ Bêvil û difn ji vê bendê derin, zayenda wan mê ye.

¹⁸ Mele Ehmedê Batê, Jêdera berê r. 17.

¹⁹ Jêdera berê r. 18.

*Ew emanet hate nik Ebdulmenaf
Hem ji nik Ebdulmenaf ew muxtefî
Hate puşta Haşim ew nûra sefî²⁰*

Sing: Hingî ez kuxîm, singa min xirxir jê tê.

Sing: Di nav devokan de û di nivîsandinê de jî, hin mê û hin jî nêr bi kartênin. Lê ez dibêjim, sing û pişt wek yekin û herdû jî zayenda mê distînin.

Kemax: Ji dirêjkirinê, kemaxa wê kul bûye.

Tenişta: Tenişta min sor bûye; dibe ku ji wê ketinê be.

Kabok (ejno): Dema ez ketîm, kaboka min li kevirêkî ketibû.

Gozek: Xara te xindirî, li gozeka min ket, dilê min ji ber êşîha.

Pahnî: Pehnîya min qelişî ye.²¹

Dêm: Dêm jî weke rû zayenda nêr standiye û ji vê bendê dere. Di van malikên xwarê de Melayê Cizîrî dibêje:

*„Belku dilber ji rûyê adili yû merhemetê
Rehmetê kit bi feqîran û bi pirsit gilehê“²²*

Melayê Cizîrî jî dibêje:

*„Têk li dêmê muşterî bûn
Reqs û govend û sefa ye.“²³*

*„Dêmê bi xal
Ew nûn û dal
Ismê celal
Bejna şepat“²⁴*

²⁰ Jêdera berê r. 21.

²¹ „Rû“ jî vê bendê dere, zayenda wî nêr e. û ez dibêjim ji ber ku rû ne bi tena xwe ye, û ew dibe bingehêk ji çend endamên din re, ji lewra zayenda nêr standiye.

²² *Dîwana Melayê Cizîrî*. Jêdera berê, r. 227.

²³ Jêdera berê, r. 179.

²⁴ Jêdera berê, r. 194.

„*Hilalê xatemê husnin li (wê) dêmê bi xal ebrî*“
(wê) li vir divê (wî) be; di guhestina ji tîpên Erebi ev şaşî çêbûye.²⁵

Di van mînekan de, em dibînin ku Melayê Cizîrî, dêm jî wek rû nêr bikar aniye.

Ehmedê Xanî jî di van malikên xwarê de dibêje:

„*Dêma mine erxewanî*
Dêma ku bi nûrê , Beytul-Eqsa
Qendîlê felek bi wê diîsa“²⁶

„*Dêma min e sore erxewanî*
Zer bûye wekî we, zaferanî“²⁷

Dêm li ser zarê Ehmedê Xanî, zayenda mê distîne.

Li ser zarê xelkê jî îro ez dibînim ku hin zayenda mê û hin jî ya nêr didine dêm.

Dev, diran û ziman, ku her yek ji wan bi karekî radibe zayenda wan nêr e.

Tiştên mayîn di dev de, di gerûyê de ta diçe nav singê, û paşê jî di hundirê zik de, zayenda hemîyan mê ye, bilî (dîl) ku bi rehên xwe ve zayeda wî nêr e.

Mînek ji wan endaman:

Pidû: Pidûya min sor û sitûr bûye; azar dide hemî devê min.

Şikevtik: Şikevtika devê min, wa bizanim şewitiye.

Şikevtik, biçûkkirina şikevtê ye û zayenda şikevtê ku mê ye sitandiye.

Gerû: Doşavekê vexwe, gerûya xwe pê şilke.

Zengelor: Kêra xwe tûj bike, da bi lez tu zengelora mirîşkê bibirî.

Kezeb: Kurê min bes bigirî, te kezeba min reşkir.

Gurçik: Azad gurçika xwe a rastê daye bavê xwe û niha ew

²⁵ Jêdera berê, r. 195.

²⁶ Ehmedê Xanî. Jêdera berê r. 244.

²⁷ Jêdera berê, r. 344.

bi gurçikekê dijî.

Patereş (tihêl):

Keça min, patereşa pezî bixwe! Dibêjin ew gelekî baş e.

Rovî: Dibêjin: Rovîya stûr û a zirav.

Mîzadank: Kurê min, mîzçirî bûye, mîzedanka wî dişewite.

Di Kurmancî de, nêrbun nîşana xurtî ye. û eva ha di endamên laş de xuyaye. Herwekî me got, ku di singê de, an di hinav de her tişt mê ye, lê dil bi rehên xwe ve zayenda nêr sitandiye.

Dil, endamekî serbixwe ye û serkanîya jîndarîya laş e. Ling zayenda nêr sitandiye. Lê pehnî û gozek, ku bi ling ve girêdayîne û bê wî nikarin bi tu karî rabin, zayenda wan mê ye.

Dest, zayenda nêr sitandiye. Lê telî, movik û neynok zayenda wan mê ye.

Kun di laşê mirov de an jî di laşê ajal de, zayenda wan mê ye, bilî dev ku zayenda wî nêr e. û ji van kunan:

kuna guh (qula guh), kunka bêvilê (firnika bêvilê), navik kûn (qûn), dawa jinê (zih, gilik).

Mejî zayenda nêr distîne.

2. CAN

Zayenda can û rih nêr e.

Rih: gotineke erebî ye.

Ehmedê Xanî dibêje:

*„Bîna ve rûha melê Cizîrî
Pê hey bikira Elî Herîrî“*

Li vir em dibînin, ku Ehmedê Xanî, zayenda mê daye gotina rûh. (rûh bi zimanê erebî jî mê ye)

Melayê Cizîrî dibêje:

„Rûh û rewanê min hebîb

*Dîsa bi telbîsa reqîb*²⁸

„Firaqê rûsiya bin te
Ji min canê şîrîn cê da“²⁹

„Canê xwe me kir daneyê dava ku vedayî
Ah û sifet ew pê hisiya rahî xeta girt“³⁰

„Min rihê şêrîn didayê.
Hudhud er mizgîn bidayê“³¹

„Canê melê, rûha melê
Nûra ji qudret nuqte lê“³²

Di van malikên Melayê Cizîrî de, eger can e an jî rih e zayenda nêr sitandiye. Gotina rûh, eger li rex Ehmedê Xanî, û li rex Cizîrî jî be zayenda mê sitandîye. Li vir ez dibêjim, ku (rûh) gelemar e û ji ber ku, di zimanê erebî de zayenda mê distîne, Ehmedê Xanî û Cizîrî ew mê danîne. Gotina (rih), beramberî can e, û ji ber vê ye Melayê Cezîrî, zayenda nêr daye (rih).

3. DENG

Deng, zayenda nêr distîne. Lê hemî navên dengen, zayenda mê distînin.

Mînek:

*Terqîna dergehî hat, wa bizanim bavê we hat.
Çipe-çipa pêyan têt, kifîna marekî dihat.*

*Mirçîna (mirçe-mirça) devê te ye, tu çi dixwî? Xîre-xîra
singa wî ye.*

*Fîşe-fîşa bêvilê ye. Pixe-pixa wî ye, di xew de pixe-pixê
dike.*

Qure-qura zîkê te ye, qey te nan ne xwariye?

²⁸ *Dîwana Melayê Cizîrî*. Jêdera berê, r. 28.

²⁹ Jêdera berê, r. 38.

³⁰ Jêdera berê, r. 54.

³¹ Jêdera berê, r. 173.

³² Jêdera berê, r. 123.

Qupe-qupa kurkê ye; mirîşk dema dibe kurk dengekî taybetî heye.

Qide-qida mirîşkê ye; ji ser hêkê rabû ye. Kîke-kîka dik e. Çîwe-çîwa çîçikê ye. Niçe-niça dilopan bû, ban dilop dikir. Tîqe-tîqa kenê te, ma tu şerm nakî?

Nale-nala birîndaran bû, birînên wan dêşan (diêşan).

Gundiyan şer dikir, vire-vira kevirên wan bû, davêtin hev.

Çi nûze-nûza te ye, û tu çima digrî? Çi fîke-fîka te ye tu digrî?

Like-lika kenê wê ye, dikene. Pêjna te nayê, ango tu deng nakî, an jî tu xuya nakî. Bêpêjn e, ango bêdeng e.

Kaze-kaza vê zarokê ye; giriyê bêdeng.

Hîre-hîra hespî ye, dixuye ku ew birçî ye.

Ji tirşiyê re dibêjin, piçe-piç pêketiye.

Ore-ora çêlekê ye. Kûze-kûza seyê me ye.

Bare-bara pezî ye. Nirre-nirra şêr e. Nirke-nirka berazî ye.

4. MIROV BI KARÊ XWE NAV DIBE

Mirov bi karê xwe navdibe û ew navdêr jî, zayenda wî mirovî distîne.

Mînek:

Nivîskarê me ê bi nav û deng, Celadet Bedirxan e.

Nivîskara me jî Rewşen Bedirxan e.

Carekê me got nivîskarê me û carek jî me got nivîskara me.

Carekê nêr û yek jî mê hat.

Karkera me Helîmê ye. Karkerê me Reşo ye.

Şifêrê terekorê Bengîn e. Şifêra terembêlê jî Zînê ye.

Rêberê me Azad e, rêbera me Şêrîn e.

Dayik xêrxwaza biçûkên xwe ye.

Bav jî xêrxwazê biçûkên xwe ye.

Zêrîna min dilovana bavê xwe ye.

5. NEXWEŞÎ:

Navdêrên bi êş û nexweşîyê ve girêdayî ne, zayenda wan mê ye.

Mînek:

*êşa zirav, di dema bûrî de; êşeke giran bû.
(êşa telî yê, da ser derdê hewîyê).*

Kuînêr: *Vê kuînêrê ez êşandim.*

Nexweşî: *Nexweşîya kurê te sorikin.*

Suhrik û mihkutok, ev herdu nexweşî di zimanê me de

Gelejmar (kom) hatine. Dibêjin:

Nexweşîya kurê min suhrikin.

Nexweşîya kurê min mihkutokin.

Birîn: *Birîna welatê min, di singa Helebçeyê de kûrtir bû.*

Jan: *Jana welatê min, daye dilê min.*

(Jana telîyê da ser derdê hewîyê)

Pirzik: *Ew pirzika di rûyê wî de, ne pirzika pîs e?!*

6. DERMAN

Derman û hetwan, zayenda wan nêr e, lê hemî navên dermanan yên mayîn, zayenda wan mê ye.

Mînek:

Berik: *Vê berikê bixwe! Ev berika serêşê ye.*

Şirûb: *Vê şirûbê (doşavê) vexwe, da tu bes bikuxî.*

Toz: *Vê tozê bi ser birîna xwe werke, da zû ziwa bibe.*

NÊRÛBEND:

Vê nêrûbendê bi pişta xwe ve bike, da êşa wê sist bike.

Qetra: *Ka wê qetrayê bide min, çavên min diêşin.*

Hemî ew dermanên, ku jin, ji bo sipehîbûna xwe bi kar tîne, zayenda wan mê ye.

Li vir ez dibêjim, ku ew navên dermanan, her yek vedigere ser bingehê xwe.

Ji ber ku toz, ya ku derman e, di bingehê xwe de, ew

toza ku ji axê derdikeve, û zayenda wê mê ye..
Berik jî weha ye, ku li berika tovê giya diçe û kurmancan
zayenda mê pê dane.

7. ÇAPEMENÎ:

Çi navdêrên, ku bi çapemenî û nivîsandinê ve girêdayî
ne, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Çapa yekê, a dîwana Osman Sebrî li sala 1998 ê
derçûye.*

Xwendin: *Xwendina zimanê kurdî bi min gelekî asan e.*

Nivîsandin: *Nivîsandina helbestan bi min, ne asan e.*

Tîp: *Tîpa pêşî ji sernavan, bi girsî tê nivîsandin.*

Birk: *Birka yekê ji destpêka vê çîrokê bixwêne.*

Riste: *Rista (hevok) dudoyê binivîse!*

Hevoka dudoyê bixwêne!

Komek jî zayenda mê distîne.

Gotin: *Gotina welat bi min şêrîn e.*

Çîrok: *Çîroka Mem û Zînê.*

Bihnok (farîze), xal (nuqte), zayenda wan mê ye.

Pêwistiyên bi xwendin û nivîsandinê ve girêdayî ne,

zayenda wan jî mê ye.

Mînek: *Deftera min, pertoka te, pênuşa birayê min.*

8. RENG

Bêjeya reng û hemî navên rengan, zayenda wan nêr e.

Mînek: *Rengê sor ji bo zarokan baş e.*

Min leyistikeke sorê hinarî, ji bo biçûkê xwe kiriye.

Dilê min, di kirasekî şînê asmanî de heye.

Reşê tarî, dilê mirovan teng dike.

*Rûyê wê, wekû kulîlikeke pembehîyê vekirî, geş
dibû.*

Meng, boyax û debax, zayenda wan jî mê ye.

Menga kirasê şîn li cilan vedaye; cil hemî şîn bûne.

Boyaxa pêlava min reş e.

Meşkê debaxa xwe ne girtiye.

Ji debaxa bacanên reş, destên min reş bûne.

9. ERD

Di hin zaravan de zayenda navdêra erdê nêr e û di hinên din de mê ye.

Ehmedê xanî dibêje:

„*Nahîdî bî erdê da dîda çeng
Meh çû veşîrî di bircê xerçeng.*“³³

Di vê malika Ehmedê Xanî de, zayenda erdê mê ye.

Melayê Cizîrî dibêje:

„*Me hadir sucdeya şukrê li wî erdê muqedes bir
Bi mujganên xwe dur suftin enî malî li erdê dâ*“

Li vir mirov dibîne, ku Melayê Cizîrî, carek zayenda nêr û carekê jî zayenda mê daye navdêra erdê.

Celadet Bedirxan di kovara Hewarê de, û di gotara bi navê Rewşa dinyayê, dema li ser şerê Lîbyayê diaxive, dibêje: *Şerê Lîbyayê an Misrê ji 15 îlona sala 1940 î de dest pê kiriye. Hingê talyanan dirêjî Misrê kir û Orduwa Merêşal Greçyanî, di erdê Misrê de gihîşte...*

*Dîsan par li 9ê kanûna pêşî Ingilîzan dirêjî talyana kir; ew ji erdê Misrê derêxistin û ajotin heta Bengaziyê. Lê paşê Eleman derbasî Efrîqayê bûn û li 3ê Nîsana sala 1941 ê Ingilîz ji erdê talyanan derêxistin.*³⁴

Li vir, em dibînin, ku Celadet Bedirxan zayenda nêr daye navê erdê. û di van mînekên Celadetî de, zayenda erdê nêr e, ji ber ku erd di van mînekan de hatiye parçekirin û xweserê hinan e.

Em binêrin, ka Nûredîn Zaza çi dibêje? Di gotarekê de ya ku bi navê ((perîşanî)) di Hewarê de nivîsiye:

*...Cendirme tîvinga xwe... dirêjî şivan dike...û berdide.
Şivan bê deng dikeve erdê û pez belav dibin. ...Pîrekan,*

³³ Ehmedê Xanî. Jêdera berê, r. 212.

³⁴ Celadet Bedirxan, *Kovara Hawarê*. Weşanên Nûdem. Stockholm 1998. Rupel 896.

*zaroyên xwe, ên ser şîr avêtîne erdê.*³⁵

Li vir, em dibînin, ku Nûredîn Zaza zayenda mê daye (erd)ê, ji ber ku erd li vir têvel e, divê mê be.

Kurmanc bi vî rengê xwarê dibêjin:

Wê mersê li ser erdê raxe.

Barê ketî li erdê namîne.

Vê erdê bimale.

Di van hevokan de, (erd) zayenda mê distîne. Lê dema ez li ser parçeyek erd biaxivim; bi vî rengê xwarê tê gotin: *Erdekî me li nêzîk xwendegeha Selahedînê Eyûbî heye. Memo çûye nav erdê xwe. Erdê me nehilkiriye. Divê em wî erdî zûzû biçênin.*

Di van hevokan de, erd zayenda nêr distîne.

Ez dibêjim ku erd bi rengê tevayî û ne di bin navê kesî de be, zayenda mê distîne. Dema em dibêjin: Bar kete ser erdê; ev erd, erdeke giştî û bê sînordane; hingê zayenda mê distîne. Lê dema min got erdê min ev erd parçeyek ji wê erda mezin e; erd parçe dibe û parçe jî tim nêr e.

Her tişt li ser zevî (ji xweristê), dema ji erdê bilind bû nêr e. û dema di erdê de kûr bû „bi destê mirov, an bi çî hoyek be“ zayenda mê distîne.

a) NAVÊN NÊR:

Ji zuxirî ku biçûktirîn tişt e û ta digehê kopê çiyê, Kurmancan ew bi zayenda nêr dane naskirin. Ango tiştta bi ser axê ket û bilind bû, zayenda nêr distîne.

Mînek: Wî zuxurî, wî kevirî, vî kêstekê axê, wî girî, wî çiyayî, li serê wî kopî...

b) NAVÊN MÊ:

Dibêjin: *Wê axê, axa sipî, axa sor, zayenda axê mê ye. Zivistaneke sar e, mar ji kuna xwe dernakeve. Kun jî mê ye.*

Korta avê, gola avê, coya avê ji ser pembûyî bigire. çala

³⁵ Jêdera berê rupel 851.

genim û çala avê jî hebû. Havîneke ziwa ye, av di bîra me de nemaye. Şikevta me mezin e, kerfeyek pez diçê nava wê.

Tiştê di erdê de çû xwar û kûr bû, ew mê ye. çem ji vê bendê dere, ango zayenda wî nêr e. û ez dibêjim, ji ber ku, çem ne bi destê mirov hatiye kolan, zayenda wî nêr hatiye. Her tiştê bi destê mirov an bi hoyek hatiye kolan, zayenda wî mêye.

10. AX Û LÊÇÛNA WÊ

Ax mê ye û hemî ew tiştên ku di hûrbûna xwe de li axê diçin, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Vê axê, axa sipî û a sor. Vê nikorê. Nikora daran. Vê xwelfyê.*

Vê sêlakê, hinek ji sêlaka ser devê çem bîne, da em nokên xwe pê sorkin.

Bi vê kilsê em ê dîwarên xwe sipî bikin. Vê cesê. Vê xwêyê. Vê çimentoyê...

11. XANÎ

Zayenda xanî nêr e, lê cihên rûniştinê, zayenda wan mê ye.

Mînek:

Mal: *Mala me mezin e, tê de tijî mêr û jin e.*

Ode: *Oda rûniştinê û a xwendinê.*

Kepir: *Kepra me di nav rez de ye.*

Kolik: *Kolika me. ya ku di nav werzî de ye, siha wê gelek xweş e.*

Kox: *Koxa dewêr, çêlekên me têde ne.*

Gov: *Gova pez di nav şikevtan de ye.*

Koz: *Me koza kar û berxan, di hewşê de avakiriye.*

Kozik: *Kozika mirîşkên me biçûk e.*

Kon, Jor û axur, ji vê bendê derin, zayenda wan nêr e.

Xanî: Ev navdêr zayenda wî nêr e. û hemî ew perçên serrekî, yên ku xanî li ser wan ava bûye, zayenda wan jî nêr e.

Mînek: *Dîwarê xanî, serê xanî, banê xanî, binê xanî,*

dergehê xanî, devê (derê) xanî.

Parçên biçûk yê ku di laşê xanî de ne, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Kunca xanî, serdora xanî, şirika xanî, çasera xanî, anîşka xanî, pêpînka xanî, derîzana xanî, kuleka xanî û pencereya xanî.*

Çaser „Çar û ser“: Navekî dumil e (hevedudan), û navê dudoyê, ku ser e jî nêr e; lê ji ber ku, çaser navê cihek belo dike, em dibînin ku zayenda mê standi ye.

Çaser: *Serdora banê xanî ye; mêr û jinên gund, li çasera xanîyê me civat girtine; li çasera xanî beroje û tava wê germe.* Bi wateya ku di bin sefendê de civat girtine.

12. Cih, war, gund, bajar û welat, zayenda van navan nêr e. Lê çaxa cih, gund, bajar û welat bi nav bûn, zayenda wan mê ye.

Cih: Dema bê nav e, zayenda wî nêr e, lê ku me navek lê kir û te got, bêder (bênder), ew cih bi navê xwe hate naskirin, û wê çaxê bêder zayenda mê distîne.

Bêdera nîskan, bêndera genim û a ceh...

Gund jî cihekî bê nav e û nenaskirî ye, zayenda wî nêr e, lê dema ku me ji wî gundî re, Sermisax got; wê çaxê zayenda Sermisaxê mê ye.

Sermisaxa banî û a xwarê jî heye. Bajar, zayenda wî nêr e. Lê eger bajarê me Dêrik be, zayenda Dêrikê mê ye, Dêrika kevn û a nû. Ezê biçim bajarê Dêrikê. Ezê biçim Dêrika çiyayê Mazî.

Welat: Zayenda nêr distîne. Lê eger me welatek, bi nav kir, wê çaxê zayenda mê distîne. *Kurdistana me bindest e.* Bi vî rengî, balafirgeh, firoşgeh, çayxane, qutabxane, dibistan. Hêlîn, kozik, zayenda wan mê ye.

Naverast: Zayenda mê distîne. Lê bergeh, zayenda nêr distîne. Li vir ez dibêjim, ev gotin ji du gotinan pêk hatiye (ber û geh), geh û ber (rû). wek, em bibêjin, berê cihekî, an jî rûyê cihekî, cih wek xwe maye û bi nav ne bûye; ji ber ku bergeh nenaskirî ye. Vêce ez dibêjim, eger paşgira (geh) bi navdêrekê ve bû û navê cihek da naskirin, hingê navê

cihe û zayenda mê distîne. Lê eger navê cihek neda naskirin, zayenda wî navê ku heye, distîne.

Naverast: Ew jî ji du gotinan pêk hatiye (nav û rast), ev herdu gotin di zimanê Kurmancî de, bi wateya erdek pan û rast hatine.

Nav: Zayenda mê distîne; nava xanî, nava bênderê, nava mirov. Hinavê mirov, zayenda nêr distîne.

Rast: Ji xwe erda rast e, û ev jî bi wateya erdek rast e. Ji ber ku, erd dema têvel be zayenda mê distîne, ji lewra naverast jî, gereke zayenda mê bistîne.

Mînek: *Em herin li wê rasta ha rûnin.* (Eva ha li gundan hebû).

Li rasta pişt mizgevtê, xortên gund bi xar û kaban dileyizin.

Em herin wê nava ha, li ser giyayî rûnin.

Her navek ji van, ji hev cihê bi kar tên, û herdu nav di gotinekê de jî bi kar tên.

Wek: *Naverasta pêşya dibistanê, ji bo leyistika gokê mezin hiştine.*

Navdêra „paytext“, hin kes nêr û hin jî mê dibêjin, lê ez bi vî rengî şirove dikim:

Eger me got ku paytext navê cihe, divê zayenda mê bistîne. Lê eger me got, ku navdêra paytext ji du navan pêktê (pa û text) û text navê dudoyê ye û nêr e; divê paytext jî zayenda nêr bistîne.

13. ÇIYA, BAN Û NEWAL

Çiya bi xwe zayenda nêr distîne. *çiyayê* „Araratê“. *Çiyayê* „Cûdî“: çiya ku bi nav dibe; hin çiya li gel navê xwe dimînin û nav bi tenê tê gotin. Hin jî van çiyayan ew navê ku lê kirine, zayenda nêr distîne, wek: „Cûdî“, ...Ji çiyayê „Cûdî“ re dibêjin: „Cûdiyê mirada.“

Navê „Cûdî“, zayenda nêr distîne.

Lê navê hin ji çiyayên dî, zayenda mê distînin.

„Şingal“, navê çiyayekî ye û zayenda mê distîne; em dibêjin, *ezê herim Şingalê. Ez li Şingalê çêbûme.*

çiyayê „Bagokê“ di ser bajarê Qamişloyê re ye.

Ez gihame Bagokê. Şingal û Bagok zayenda mê distînin. Ez dibêjim, dema ku nav li çiya dikin; li gora wê navdêra ku, li wî çiyayî kirine; eger ew navdêr, mê be, zayenda çiyayî mê dimîne, lê eger ew navdêr gotineke nêr be, zayenda çiyayî nêr distîne; ne wek navê cih, bajar û gundan ku hertim, zayenda mê distîne.

Eger em li navê Bagok binêrin; ji du navan pêk hatiye (ba û gok) û li gor benda dumilî. zayenda navê didoyê distîne, ku li vir navê didoyê gok e û gok jî zayenda mê distîne.

Best û Newal Zayenda wan mê ye, ji ber ku best an newal, erdek mezin e û ji bo çandinî bi kar tînin. û her û her medreb û avî ne, ji ber vê jî, divê ew mê bin.

Erda şînatî, ya ku tê avdan, zayenda mê distîne. Newal bi xwe ji du gotinan pêkhatiye ((ne û wal)) wal bilindahî ye, newal jî nivzî ye.

Ban: Naverasteke di bilindahîya çiyê de ye, û ji bo çandinîyê bikar tînin, ev nav jî lê kirine; wek bibêjin *banê wî erdê çiyê ye*. û zayenda wî nêre; ji ber ku ban di kurdmançî de zayenda nêr distîne.

Lê gelî kûr e û kûrahîya gelî xweristî ye, wekû a çem, ango ne kolaneke xwedest e. Li vir em dibînin ku ev herdu nav (çem û gelî) zayenda wan nêr hatiye.

Belt: Belta mezin, milek ji çiyê weha nivz hatiye û bergehêk fereh e ji bo çandinîyê bi kar tînin. û ez dibêjim, ew belt li gel ku; parçek ji çiyê ye û navek lê bûye, ji lewra zayenda wê mê hatiye.

Belteke biçûk jî heye; ku ew parçek biçûk ji laşê çiyê ye, bi dîwarekî çiyê ve bel bûye. Tilûr hêlînên xwe li ser çêdikin. Ev parçeyê biçûk ji laşê çiyê ye, wekû çawa gozek ji laşê mirov cuda nabe, ew jî weha ye. û dibe ku ji ber vê jî ew mê hatibe; herwekî berê jî, me şîrûve kiribû.

Bavê min Emerê Evdile, ji refikan re digot: Beltik, û ji çekmeçê re jî, qolîtik, û zayenda wan jî mê digot. Cihê çirayê, ku ji herîyê çêdikirin, ew jî beltik e.

Li vir tê bîra mirov, ku çawa mirovê kurd, zimanê xwe pêş xistiye. Bê guman mirovekî nexwendevan jî bûye, ewê ku belta li dîwarê çiyê guhestiye dîwarê xanî û navê wê beltika çirayê danî ye.

Vêca beltika çirayê jî wek a çiyê, zayenda wê mêye. Pêpelûk, di singa çiyê de û bi destê mirov çêbûne. da mirov bikare pêve hilkişê banî. Wekû rêyekê û ji çeşnê erdê dûr neketiye, lê navek li cihekî bûye, ji lewra zayenda wê jî mê hatiye.

Xurim: Ev navdêra ha jî, zayenda mê distîne.

Xurim: Di dîwarê çiyê de mîna kortikan ji cihê pê re dikolan, ji bo ku, bi çiyê ve hilkişin jora beltê; Ji ber ku, gelek caran tilûran hêlînên xwe li ser belta biçûk çêdikin. Vêca sîpe û xort diçûn çêliyên tilûran ji hêlînan digirtin. Di dîwarê bîran de jî, xurim çêdikin. Xurim, ango kortik.

Pêpink (derîzan): Ji ber ku parçekî biçûk ji erdê ye, û di çeşnê xwe de her erd maye, lê navek li cihekî kirine, ji bo vê jî, zayenda wê mê hatî ye.

Teht: Zayenda tehtê jî mê ye, ji ber ku; teht parçek ji laşê çiyê ye û ne serbixwe ye, an jî hin caran tehtek heye ji rûyê erdê bel na be. Teht ji laşê çiyê ye, wek çawa pehnî di ling de ye. û ji ber vê jî; ew mê hatiye.

Rê, Rêçik û Şivîle: Zayenda wan mê ye, ji ber ku ji rengê xwe yê xweristî ku erde dûr ne ketine; belê cihin bi nav kirine, ji lewra zayenda rê, rêçik û şivîlan û herweha cade jî mê sitandine.

Xîşik û xêz jî, zayenda wan mê ye.

14. Çarrex: Zayenda çarrexan nêr e.

Mînek: Rojavayê Kurdistanê. Rojhilatê bajêr. Başûr Kurdistanê. Bakurê welat.

Li gel ku, her navdêrek ji van, ji du navdêran pêk jî hatiye, li gor benda navdêra dudoyê, zayenda xwe na sitîne.

Wî aliyê çem. vî rexê çem. Rast û çep jî, zayenda nêr distînin.

Rastê min û çepê te. Kenar jî, zayenda nêr distîne.

Rexê çem, kenarê çem, zayenda nêr distînin. Lê eger me got lêva çem, zayenda mê distîne; ji ber ku, lêv mê ye; û me rexê çem weku lêva çem bi kar aniye, divê ew mê be.

Lê dema em dibêjin Rojhelata Navîn, zayenda mê distîne: ji ber ku, Rojhelata Navîn, navê cihek belo dike. Pêşî, paşî, tenişt, nav (navend), navik, dorik, dor, zayenda mê distînin. *Pêşîya xanî. Paşîya xanî. Tenişt min. Nava malê. Navika zarokê kulbûye. Dorika legenê şikesti ye. Li dora malê dileyizin.*

Parî û Parçe: Hin zayendê wan mê û hin jî nêr bi kartênin. Lê ez dibêjim gereke parçe nêr be. û parî jî eger weku parçeyek me got, divê zayenda nêr bistîne, parîyê xwe biçûk bike. Lê eger wateyek têvel sitand, gereke mê be. pariya nanê me ne maye.

Em dibînin, ku di vê hevoka dawiyê de, parî mê hatiye; ev hevok jî, min bi sedên caran, ji diya xwe û kebanîyên dî bihîstiye.

15. CIHÊN ÇANDINIYÊ:

Cihên çandinîyê, ên şinatî „şînî“ û mêwe tê de diçînin û bi navkirî ne, du beşin:

a. Rez û Werz: Di rastî de ew bej (dêm) têne çandin, ango nayêne avdan, û li ser rewa erdê şîn dibin, zayenda wan nêr hatiye.

Rezê me şîn bûye û mêwên rez weşî (goşî) jî girtin e.

Werzê me baş e; berhema şebeş û gundoran bi xêr û bêr e.

b. Beşê Avî: Ev beş, di havînê de gerekî avdanê dibe, zayenda mê distîne.

Mînek:

Midreb: Midreba birinc, ya ku tim av li ser wê ye.

Avî (avîk): Parçe zevîyeke biçûk e, şînî ji mala xwe re tê de diçînin. û ji navê wê xuyaye, ku avî ye, ango tê avdan.

Benik: Ew jî parçe erdekî biçûk e, û avî ye.

Benika bacana. *Me benikek erd heye, emê kuncîyan tê de biçînin.*

Di wextekê de, gundîyan bi benekî pîvanê zevî dabeş dikirin. Vêce benik jî ji wê hatiye, ku ew bi qasî wî benê pîvana gund bûye.

Midreb: Zevîyeke fereh e û avî ye. Medreba birinc û a pembû.

Hin caran di medreba gundî de, eger a birinc ba, an jî a pembû ba, di nav de jî avîkên şînî ên bacan, bamî, îsotan... hebûn.

Dehl û Daristan: Dehl û daristan jî, zayenda wan mê ye.

16. DAR Û BEŞÊN WÊ

Dar: Zayenda darê mê ye (dara heşîn). Lê beşên xurtî darê, zayenda wan nêr e.

WEK: Rayê darê, qurmê darê, çiqilê darê.

Lê pelên darê û navdêra berê wê, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Dara mêwê hêvşîha ye*, ango ber ne girtiye. Dar mê ye.

Ew rayê darê ye, di wê erdê re bel bûye. Qurmê darê çiqas sitûr bûye.

çiqilekî şîn, an yekî hişk. Ra, qurm, çiqil, zayenda nêr distînin.

Pela mêwê û pela tûyê. Sêva kurmî. Pel û sêv zayenda mê distînin. Lê ber, berê mêwe û ê şînî, zayenda nêr distîne.

Dara heşîn bi reh, qurm û çiqilên xwe ve xurt e. Ne ba, baran û badev, pê nikarin. Lê ber û pelên wê lawaz in, bi hêza ba û baranê dikevin.

Li vir careke dî tê bîra mirov, ku nêrîtî di gelek babetan de ji xurtiyê hatiye. Ew beşên di laşê darê de, ku lawazin, zayenda wan mê hatiye.

17. MALBATA GIYA

Giya jî malbatek heye, û giya bi xwe serokê wê malbatê ye, zayenda giyê nêr e. Lê giyagelaşên ku mirov an ajal wan dixwin, zayenda wan mê hatiye.

Mînek: *Vê tûzikê, vê pûngê, vê sebanixê, vê reşadê.*

*Min epraxên tirşokê pêçane, ez gelek ji epraxên
xerdelê jî hez dikim.*

Golikê, ew firîza şîn hemî xwariye.

Mêşa hingiv, xuşîlê dixwe, ji bo hingivî çêke.

Xuşîla şîn xwarina mêşa hingiv e.

Qeram: Ev giyayê ha bê ber e, jipê rawestayî, û pir xurt e,
ne mirov û ne ajal vî giyayî naxun, zayenda wî nêr e.

18. BERÊ ŞÎNÎ „şînati“

a. Şînîyê ku bi leman ve ye, û lem jî li ser zevî dirêjkiri ye,
zayenda wan nêr e. Wek:

Xiyar, şebeş, gundor, fincîk, kulînd, girêtî.

Li vir ez dibêjim, ku ev berê şînî, ji ber ku serdestî lemê
(pinê) xwe ye, ji lewra zayenda wan nêr hatiye.

Em dibînin, eger lem hişk jî dibe, şebeş demeke dirêj
dimîne û tête xwarin. Şimamok û petrîşok ji vê bendê
derin, zayenda wan mê ye; ji ber ku, şimamok an jî
petrîşok lawazin.

b. Şînîyê ku bi pin ve ye û pin bi xwe li pê sekinî ye.

Wek: Bacana sor, bacana reş û îsot.

Ji ber ku, pin serdestî berê xwe ye; eger hat û çiqilek ji
pinî şikest, û bacanek bi wî çiqilî ve bû, ew bacan sax na
mîne; xira dibe.

Li vir em dibînin, ku liba bacanê, bê dara xwe namîne,
ango lawaz e. û ji ber vê, ez dibêjim, ku bacana sor, a reş û
îsot, zayenda wan mê hati ye.

c. Şînîyê ku serî ye û bi rayê xwe ve çêdibe; ra, an jî qurm
bi xwe bûye serî û di bin axê de ye, zayenda wan mê ye.

Wek: Sîr, pîvaz, petate, tivir, binerdik (tîto), silk gêzer.

Sîra te da min tûj bû. wê pîvazê hûr bike.

19. MALBATA GUL Û KULÎLKAN:

Bi hemî core û texlîtên xwe ve, zayenda wan mê ye. Vê
gulê, wê kulîlikê. Wê sosinê, wê binefşê, wê nêrgizê, wê
hîroyê. Kulîlika bilbizêkê sipehi ye.

20. SITIRÎ Û QUNCIR

Malbata stîrî qunciran, zayenda nêr distîne. Dar ku heşîn e, zayenda mê distîne. Lê ku hişk bû, zayenda nêr distîne. Sitirî, quncir, dirik, kelem, pîj, kelemper, ango çî pîjik û darikên ku hişkin, zayenda wan nêr e.

21. MALBATA ZAD (dexil)

Ceh, genim, birinc, garis, zayenda wan nêr e, şîn be, an jî hişk be. Genimê şîn, genimê hişk, cehê şîn, cehê hişk, garisê me heşîn e, birincê hişk, birincê heşîn (şîn).

Nok, nîsk şoqil, û baqil... tuxmê ku berê wî diqalikê de ye, ew bi kom tên, ango nêr û mê nîne.

Nîskên me, şoqilên me gelek in. Ezê baqilan bikelînim.

Lê eger me libek jê got, hingê zayenda mê distîne.

Liba vê nîskê gir e. Liba vê nokê hûr e, herweha liba genim û cehî jî her mê ye. Dexil mê ye. Dexla me gelek baş e.

22. GENIM:

Genim nêr e û hemî ew tiştên , ku jê çêdibin , zayenda wan jî nêr e.

Genim, dan, hûrik, savar; ji genimî dan, savar û hûrik çêdibin.

Genim, ard, hevîr, nan; ji genimî, ard, hevîr û nan çêdibin.

Wî genimî, wî danî. Hûrikê dan û yê savar, têkel hev dîkin û kutilkan jê çêdîkin.

Savarê me di aşî (êş) de ye.

Ardê me hûr hatiye hêran.

Ezê hevîrê xwe bistirhim.

Nanê xwe ezê li tenûrê bipêjim.

Te nanê xwe pehtiye?

23. QAŞIL, NAVIK Û DENDIK: zayenda wan mê ye.

Mînek: *Qaşila dendikê, qaşûla şebeş, qaşila gundor, qaşila*

kulind. Navika şebeş, navika dendikê.
 Kakil jî weku navikê, zayenda mê distîne.
Kakila gozê, kakila behivê.
 Qalik û qaçilk jî, weke qaşilê zayenda mê sitandine.
 Mînek: *Qaqilka hêkê, qalika berûyê* „berû ji qalikê derket,
 got:
Devî çende!
 Kalanê mar, weku kiras, zayenda nêr sitandiye.

24. NAVÊN XWARINAN:

Xwarin bi xwe navdêrek e û zayenda mê distîne.
 Xwarinên kelandî, zayenda mê distînin. Lê dema ku ew
 zad xavin, zayenda wan nêr e.
 Wek: *Wî savarî (xav), wê savarê (kelandî).*
Wî birincî (xav), wê birincê (kelandî)
Wî danî „dema ku xave“
Wê danûkê „dema kelandi ye“
 Genimê kutayî, genim li vir nêr e. Lê meyîra, ku ji wî
 genimî çêdibe, zayenda mê distîne.
 Vê nîskê, vê tîrşikê...Xwarinên ji şînî çêdibin, hemî
 zayenda mê distînin.
 Goşt, ji vê bendê der e, bi xavî û kelandî, zayenda nêr
 distîne.

25. BÊJEYÊN SÎPÎ: Ji şîr, mast, run, penîr...re sipî dibêjin.

Sipîyê pez û dewaran, û berhevên wan, zayenda nêr
 distînin.

Mînek: *Wî şîrî, wî mastî, penîrê mêşin, rûnê çêlekê,*
nîvişkê mihan. Şûrtanê (keşk) me şor e. Vî firşikî.

a) Firşik: Şîrê ter di zikê sexelê de ye, di zikê makê de.
 Vêce dema pezekê, cêwî bi anîya, yek ji wan sexelên cêwî
 serjêdikirin, û ew firşik ji zikê wê derdixistin; kîsikek
 çermî bû, hişk dikirin, û hinek ji wî şîrî di nav şîrê nûduhtî
 de dibişavtin, û paşê ew dinixumandin. Û bi vî rengî penîr
 çêdikirin.

b) Firşik: Şîrê terî pez an çêleka nûzayî ye. Kurmanc dibêjin, gereke sexela nûzayî firşik bibe, ango şîrê terî maka xwe bixwe, da xurt bibe.

Lorik ji vê bendê der e, zayenda wê mê ye. Lorik, ew şîrê ter yê ku li çend rojên pêşî didoşin dema germ dikin, diqete û dibe wek penîr; xwe bi heve nagire.

26. QAFÊN MALÊ

Qafên ku di nav malê de û ji bo xwarinê bi kartênin, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Vê zerikê* (piyanê), *vê lalîyê*, *vê beroşê*, *vê çaydanê*, *wê şûşê*, *wê qedehê*, *wê legenê*, *wê binqedehê*, *vê palankê* (safokê).

Parzûn: Ew jî palanke, zayenda nêr disitane, lê ez dibêjim, gereke ew jî mê be. Ji ber ku parzûn ji du gotinan pêkhatiye ((par û zûn)); zûn bi wateya girtin hatiye, ango makder e, divê mê be.

Kevçî ji vê bendê der e, zayenda kevçî nêr e.

Firaxa ku zadê xwarinê dikeve tê de (firaxa kevin), zayenda wê mê ye, wek: *vê kuwarê*, *vê îsirê*, *vê hebanê*, *vê meşkê*.

Firaxa av dikeviyê (kevn û nû) zayenda wan nêr e, wek: *Cêrê avê*, *kunê avê*, *cewdikê avê*, *misînê avê*, *selahiyê avê*.

Kevçî, zayenda wî nêr e. Kevçî di rengê xwe ê pêşî de, çaxa mirovê Kurd bikar aniye, dar bûye; darekî panî şahîk bûye, û ji ber ku, darê hişk nêr e, ji lewre kevçî jî, nêr hatiye.

27. HÊSINCAW:

Tefşo û hêsincawên wek tefşo, zayenda wan nêr e, wek, çakûç, qazme.

Tefşo: Di bingehê xwe de, ji kevirî dirust bûye; jê re di gotin tefş. Tefş jî parçe kevirekî pankirî bû, pê zevî dikolan û ajel û dehbe jî pê dikuştin, nemaze li nêçîrê. Ew tefşê kevirî, li paşê bû bi tefşo. Tefş, ji rengê xwe ê pêşî dûr ne

ket, kevir bû tefş (parçe), û li dawî tefş bû tefşo. Û ji ber vê jî tefşo, zayenda kevir ku nêr e sitand.

Bêr: Zayenda wê mê ye.

Ez dibêjim ku bêr ji gotina birin hatiye, ango dikare komikek ax hilgire û ji cihê wê biguhêze. Birin (navê kar), zayenda mê distîne; ne dûre ji vê hatibe, ku zayenda wê mê hatiye.

28. ALAVÊN HÊRTINÊ:

Alavên ji bo hêrtina zad, zayenda wan nêr e, wek: Aş, destar, girik, mihkut, cirn (cuhnî). Destar û cirn, ev herdu alav ji rengê xwe ê kevirî dût ne ketine, û ji ber ku kevir, zayenda wî nêre; ewên dî jî nêr hatine.

Aş jî her li ser rêbaza destarî bûye. Du fer destar li ser hev bûn û ji wan re feraş digotin, ew jî her ji kevir bûne; di bingeh de jî fereşe, ango ev (kevir) yekî pan û fere.

Girik jî wek destar e, lê ew ji herîyê dirust dikin, û ta hişk dibe, ew ji rengê xwe ê bingehî dût ketiye, û zayenda wî wek a destarî nêr hatiye.

Girik, ji bo sipîkirina çiltûkî ye; çeltûk bi qaşil (tûk)a xwe ve ye, vêce li girikî dihêrin, ji ber ku girik sivike, nahêle ku birinc bête hêrtin, belê sipî dibe.

Mihkut: ji dar dirust bûye, ji ber ku ew jî parçek ji darê hişk e, û darê hişk, zayenda wî nêr e, em dibînin mihkut jî zayenda wî nêr hatiye.

Moxil, bêjink û serad, ew jî zayenda wan mê ye.

29. HALETÊ KEVIN:

Halet û li gel hemî parçên, ku pêre ne, zayenda wan nêre, wek: Wî haletî, wî nîrî, wî şûrikî, vî gêsini. û ev parçeyên halet hemî ji dar pêk hatine, û gêsini jî, ji hêsini saz bûye, dar û hasin zayenda wan nêr e, ji lewra halet û bi beşên xwe ve, zayenda wan nêr hatiye. Ji ber ku, çêkirina wan ji rengê dar dût ne ketiye.

30. RAXISTINA MALÊ:

Hemî ew tiştên, ku di malê de tîr raxistin, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Wê raxekê (merşê), wê teyîjê, wê mafûrê, vê cilika nimêjê, wê hesîrê, vê nivînê, vê doşekê, wê nivînokê, wê doşekokê, wê bendikê.*

Bendik li ser zarokê re di binê dergûşê re dibin û pê zarokê di dergûşê de girêdidin.

Kulav, ji vê bendê der e, zayenda kulav nê re. û li vir, ez dibêjim, ku cara pêşî mirov, kulav li ber xwe kiriye, û paşê di malê de raxistiye, vêce kulav jî wek sakoyek, ebayek, ji bo laşê xwe ji germ û sermayê bi parêze, û wek em dibînin cilên li berkirinê hemî, zayenda wan nêr e; vêce ez dibêjim, dema em li zayenda kulav binêrin gereke em wî, ji beşê cil û berk bihejmêrin.

Balgeh, zayenda nêr distîne. Navdêra balgeh di bingehe xwe de ji du gotinan pêkhatiye; (pal û guh), û ji ber ku di kurmancîyê de ji bo gotina dumil, zayenda navê didoyê distîne; ji ber ku navdêra guh jî zayenda wî nêre; balgeh (palguh) jî zayenda nêr standiye.

31. MÛ Û PIRÇ

Mû, zayenda nêr distîne. Lê hemî corên pirçê ku hene, zayenda wan mê ye.

Mînek: *wê porê, wê pirçê, wê kejê, vê hirîyê, vê livayê. vê pûrtê. Hirîya mihê ezê bikim balgeh. Laşê wê keçikê bi pirçe; lê pirça wê zer e.*

Liva bexê me hûr e, bi kêr nivînê nayê.

Pûrta seg, pûrta devehê, a kitikê, û pirça kitikê jî dibêjin. Keja hin bizinan zer e. mirovê kej ew e, ku pirça wî zer e.

Lê mirovê boz, pirç û pora wî bi ser sipî ve diçe „zarok, xort“.

32. TEVN Û RÎS

Tevin bi xwe, zayenda mê distîne, lê hemî endamên (navdêrên) di malbata wê de, zayenda nêr distînin.

Mînek: *Mû, rîs, ben, dezi, ta, û tiştên, li ser tevnê çêdibin, wek: çelte, tûrik, ceher, gûnî, çîwal, kîs, lûfik, zayenda wan nêr e.*

An jî bi rengê dî , em dikarin bêjin, ew pêwistiyên, ku bi tevnê hatine çinîn, û yekcem in, zayenda wan nêr e. Têr û xurcezîn, ku ji du ceman pêk tînin, zayenda wan mê ye.

Cem bi xwe, zayenda wê mê ye.

33. BAR Û PIŞTÎ:

Bar û piştî, zayenda wan nêr e.

Barê mehîna min genime. Lê barê hespê te xwê ye.

Me barek dar bi kerê anî.

Bar: *Barek genim, barek ceh, barek dar...li ser pişta dewaran diguhêzin.*

Piştî: girêdanek ji darik, qirşik û pûşê, ku mirov bi pişta xwe hildigire. Pîreka Kurd piştîyên daran û ên qirşan li ser pişta xwe, ji çolê di guhezte mala xwe. Ji ber ku, li ser pişta xwe diguheztin, piştî nav lê kirine.

Vêce ez dibêjim, ji ber ku, bar û piştî serdestî pişta mirov û a dewêrin; lewre, zayenda nêr sitandine

Melû: Qersela zadî dema diçinin, jê re melû dibêjin.

Palevan bi dasa xwe zadî diçine û ta ku dikare bi milê xwe hilgire, li pey xwe rêz dike, her komikek ji wî zadî navê wê melûy e. Eger em bi navê milek pûş dibêjin, zayenda mil ku nêre distîne, lê melû navek ji xwe re standiye, û gelek li komikê jî diçe, zayenda mê standiye.

Kurtanê ser pişta dewarê, zayenda wî nêr e. Lê bermilk, ya ku ji kurtan biçûktir e û dikeve ser milê dewaran,

zayenda wê mêye. Bermilk jî wek melûyê zayenda mê ku ji zayenda navê mil cihê ye standiye.

Zîn jî mêye. Lê hevsar nêre. Hevsar, di bingeh de (hev û ser)e. Li vir hevsar, zayenda serî ku nêr e standiye.

Navteng: Ew jî weke şûtika pişta pîrekê, zayenda mê sitandiye. An jî ew ji du gotinan (nav û teng) pêkhati ye û ev herdu navdêr zayenda wan mê ye.

Navtenga hesp;du wateyan dide:

1) Teng: Newq.

2) Teng û şûtik jî jêre dibêjin.

34. CIL Û BERK (berg)

Laşê mirov nêr e, û çî cila ku mirov li ber xwe dike, zayenda wê nêr e.

Mînek: *Vî kirasî (gir û laş), wî binkirasî, wî şalî, wî şapikî, wî êlekî, wî sermilî, wî kurtekî, wî xeftanî, vî çakêtî, vî kulavî, wî sakoyî, derpêkurtik, derpîyê dirêj...*

Tiştê ku tê girêdan, û nehatiye dirûtin, zayenda wê mê ye.

Wek: *Vê destmalê, vê şaşikê, vê piştikê, wê bazbendê, wê goreyê* (ew jî berê dihate girêdan), *vê pêlavê*, pêlav ku berê çarox bû, ew jî dihate girêdan, bersing (berdilk), ya ku li ber singa biçûkan girêdidan, mê bû, ji ber ku , ew jî girêdan bû, lê gava ji bo şagirtan jî, li dibistanê bi kar anîn; li gel ku wek kiras tê dirûtin jî, lê ji ber ku ,wek bersinga zarokê bi ser hemî cilên xwe de li xwe dike, nav jî berdilk (bersing) lê kirin; ji lewra zayenda wê jî mê hatiye.

Pêşmalik jî bi benekî (şûtik) li newqa xwe girêdidin, zayenda wê jî mê ye.

Devzendik, zayenda nêr sitandiye, devzendik ji du gotinan pêkhatiye ((dev û zendik)), dev nêr e û zend jî nêr e, dibe ku ji ber vê be. an jî wek hemî cilên dî ku zayenda wan nêr e, ew jî nêr hatiye.

Zendik (devzendik) jî biçûkkirina zende, û ji bo heman ho, wî jî zayenda nêr sitandiye.

Qewlikê quranê jî weku kiras hatiye, û zayenda wî jî

nêre.

Tûrik, çelte û kîsik, zayenda wan nêr e.

Qewlik, dibe ku ji gotina kevlîk; biçûkkirina kevel hatibe.

35. PÊWISTIYÊN MALÊ (modêrn):

Pêwistîyên malê ku bi kehrebê (elektrîkê), an jî bi beta-rîyan kar dikin, hemî zayenda wan mê ye, wek: *Televizyona me, radyoya me, wê cilşokê, vê radiyoyê, perwane (bawêşênk), ûtîya me bi kehrebê kardike. Kembiyotera me a sala 1995 ê ye. Ettariya (alava leyistokan) kurê min heyê.*

36. ALAVÊN GUHESTINÊ:

Alavên guhestinê, zayenda wan mê ye. Wek: Terembêla min nîne. Ereba dewaran jî me nîne. Biskilêta kurê min kevnê. Vê qeyikê, vê kelekê, vê gemîyê, vê firokê, vê balafirê, kemyona bavê min ne bû. Pîkaba mirovekî me hebû. Ev tirêna ha, gelek kevn e.

37. ÇEKÊN ŞER Û KÛŞTINÊ:

Hin ji van alavan, zayenda wan mê ye, û hinên dî nêr hatine. Tiving, fişek, kêr, xencer, tîra kevan, zayenda wan mê ye.

Berê tivingê, kevan û şûr, zayenda wan nêr e. Gurz, mertal, zayenda wan nêr e.

Ev çekên me navê wan gotin, çekên şer ên kevn in. Lê çekên şer û kuştinê ên vê ser demê, zayenda wan mê ye. wek: Qumbere, narincok, top, sarox...Kurmanc dibêjin:

„*Topa xwedê li mala te bikeve*“
Vê narincokê, vê qembereyê...

38. BINYATA MAKDERÊ Û PAŞGIRA (EK) NAVÊ ALAVEK DIDE

Binyata makderê li gel paşgira (ek), navê alavek pêktîne. Ew navê nû jî, wek wî navê ku, jê pêkhatiye, zayenda xwe distîne.

Birrîn mê ye, birrek jî mê hatiye. Birrîn, dibe birrek.
Bireka me winda bûye.

Birrîna vî darê hişk, bi vê kêra kuh çênabe.

Pêçan dibe pêçek

Pêçan, navê kare û zayenda mê distîne, pêçek jî alavek mê ye.

Pêçana te ji vê desmalê re, ne tekûze. Pêçeka zaroka te sipehî ye.

Badan, dibe badek (torneffis)

Badan, zayenda mê distîne, ji ber ku navê kar e, vêce ew navê jê çêbû ye, yê ku badek e ,ew jî zayenda mê distîne.

39. LEYISTIK

Leyistikên ku mirov pê dileyize, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Bûka mîra, leyistika çirrê, me çira we bir.*

Damê û nehberkê. Werin em bi nehberkê bi lîzinç

Leyistika holê jî heye, ew jî zayenda wê mê ye. Me hola we bir. Di vê leyistikê de kaşo nêr e, ji ber ku, kaşo darekî dirêj î şahîk e, û ji rexê ku pê li gokê dixin weha çilakî ye, ango xwehr e, û ji rengê dar ne ketiye. Ji lewra zayenda darê hişk, ku nêre sitandiye. Lê gok, her çende ew jî, ji darê hişk e, lê ew ji rengê xwe ê pêşî dîr ketiye, weha gurover bûye, tiştêk nû derketiye. Herweha guk li ber kaşo jî lawaze. Û ez dibêjim ji ber vê jî, zayenda mê sitandiye.

Leyistikên ku di nav destên zarokan de ne, li gora şêwesaziya wê leyistikê ye; eger di rengê hespek de bê, wê zayenda hesp bistîne, ku nêr e. Lê eger leyistik firoke be, zayenda firokê, ya ku mê ye distîne. û eger bûkik bê, wê zayenda mê bistîne.

40. PÎSÎ Û GEMAR:

Pîsî (gû), zayenda wî nêre. Lê hemî gemar û qirêja mayî zayenda wan mê ye.

Mînek: *Wî gûyî, wî pîsiyî. Vê mîzê, vê rîxê, wê pişkulê, wê serkilê, wê zelqê, wê çilmê, wê likê, wê kenîştê, vê tenîyê,*

vê xuhdanê vê qirêjê, vê gemarê....

41. ASMAN:

Asman bi xwe, zayenda nêr distîne, lê hemî ew navdêrên ku di nav asmanî de ne, zayenda wan mê ye. Wek, heyv, roj û stêr.

Asmanê şîn. Roja azadî, wê kengî li me hilê?

Heyva me yek şevî ye. Stêra wê ji asmanî rijaye.

42. HEWR(ewr)

Hewr, zayenda wî nêr e. Lê hemî tiştên ji hewr dirijin û dibarin, zayenda wan mê ye. Wek, *berf, baran teyrok (terze), xunav, av, avih, şape, lehî.*

Berfa zozanên Kurdistanê, ta meha tebaxê jî, li kopên çiya dimîne.

Barana avdarê, ji bo çandinîyê gelek baş e.

Xunaveke hûr dibare.

Ava bîra me çikiya.

Aviha biharê digre rûyê giyayî.

(Şapa meha gulanê bikeve mala dijminan)

Kurmanc weha dibêjin: *Lehîya çemî rabûye û gelek tiştên gundiyan li ber xwe birine.*

43. BA

Ba nêre. Lê hemî ew navdêrên, ku ji bayî bi nav dibin, an jî resenê wan ba ye, zayenda wan mê ye.

Wek: Bahoz, badev, baguv, babilîsok, bager, seqem, serma, qeşa (sehol), şembelîlik... Dibêjin, *vê bahozê, vê badevê, vê babilîsokê, vê bagerê, ji seqemê destên min cemidîne. Serma vê zivistanê dijwar e. Ezê di vê bahozê de biçim ku?!*

Li vê şembelîlkê binêr e, çawa ava şirikê bûye qeşa û şembelîlkeke mezin dirustkirye.

44. AGIR

Agir, piring û dû, zayenda wan nêr e.
Vî agirî, agirê daran. Wî piringê agir, piringê sor.
Dûyê tepikan gelek hey e. Dûyê agirê daran hindik e.
Lê beşên mayîn, yên ku bi agir ve girêdayî ne, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Gurrîya agir, pêta agir, çîrîsoka agir, rijûya agir, kûmira daran.*

Birûsk û bileç jî, zayenda wan mê ye.

Agirdan û tenûr, zayenda wan mê ye. Ji ber ku ev herdu navdêr cihekî agir ê taybet e.

û berê me got, dema cihek bi nav bû, zayenda wî mê ye.

45. DEM: Hin kes bi zayenda mê, û hin jî bi zayenda nêr dinivîsin.

Ezê hin malikan ji helbestên kilasîkên kurmancan binivîsim.

Cizîrî dibêje:

„*Wê mecalê ku cemala xwe tecella dikiri*
Lazim e secde bibin ber te di wê gav û demê
Dibazim her wekî goyan
Dema ew tene meydanê
Dema ew tên bi bazî tên
Digel qewsên Şîrazî tên“³⁶

„*Mihrabê du birhên te bibînit arif*
Niyet çî bi cih têtî dema tekbîr“³⁷

„*Nazika min her dema bêtin xeram*
Sed hezar dil wê li pê hev der qefa“³⁸

Li gora van mînekan, Melayê Cizîrî, zayenda mê daye navdêra (dem).

Em bêne ser mamostayê mezin Ehmedê Xanî û hin

³⁶ *Dîwana Melayê Cizîri*. Jêdera berê r. 221.

³⁷ Jêdera berê r. 242.

³⁸ Jêdera berê r. 297.

malikan ji helbestên wî, ji Mem û Zîn:

„*Roja ku dibûye îdf Newroz
Tazîm i ji bo dema dilefroz*“³⁹

„Gava kete sûretê cîhanî
Pêxemberê axiruzzemanî“⁴⁰

„Ev mujde ewan dema kirin gûş
Yekcari ji şahîyan nema hûş,“⁴¹

Di van mînekan de em dibînin, ku Ehmedê Xanî jî, zayenda mê bi navdêra dem daye.

Dem û wext zayenda mê distînin, û hemî ew navên ku dem nîşan didin, zayenda wan mê ye.

Mînek: *Roja Newrozê, heyva gulanê, sala bihûrtî, vê biharê, vê payîzê, vê zivistanê, vê havînê, vê bihnê, vê kêlikê, vê dempîvê (saetê), dema ez hatim, dema tu çuyî.*

46. PÎVAN Û KÊŞAN

Dirêjîya zevî, pehnîya wî, ferehîya xanî, kûrahîya çalê û tengîya wê, ziravîya rê, sitûrî û tenikî, giranî û sivikî, zayenda wan mê ye.

Alavên pîvanê, mitir, kîlo û beşe biçûk û beşe mezinên wan, hemî zayenda wan mê ye.

Kîloya şekir. Mitra kirt (qumaş). Gaza caw.

47. BICÛKKIRIN

Tiştêk biçûk dibe û tiştêkî dî dide.

Eger tiştêk biçûkkirina tiştêkî ye, zayenda wî tiştî distîne, wek: Zend, zayenda wî nêr e, zendik jî zayenda wî sitandiye, û nêre. Vî destî, vî destikî (destikê ku pê radihêjin beroşa germ), destikê hêkpêjê, destikê kêrê û ê derî. Destikê zêr yê ku ji bo xemla zarokan bi kartînin. Ker

³⁹ *Ehmedê Xanî*. Jêdera berê r. 120.

⁴⁰ Jêdera berê r. 30.

⁴¹ Jêdera berê r. 188.

zayenda wî nêre, kerikê ûtîyê jî nêre.

Li vir em dibînin ku, kerikê ûtîyê zayenda kerê nêr sitandiye. Di nav civaka kevin de, li gor pêwistîyên wan; kerikê daran û ê tepikan jî hebûn. Dema darên birî ên ji bo şewatê li ser hev dinijîn, jêre kerik digotin. û tepik jî li ser hev bi rêz dihûnan û bilind lêdikirin, ji wî re jî kerikê tepikan digotin.

Pişt zayenda mê sitandiye, pişteka derî jî, zayenda mê sitandiye.

Sitirhê pez û dewaran, zayenda wî nêr e, sitirhik jî zayenda wî nêr e.

Bin, binê xanî, binê bîrê, zayenda nêr sitandiye, binikê fincan û binikê şûşa çayê jî, zayenda nêr sitandiye.

Zayenda dev nêre, devikê şûşê, devikê qotîkê, zayenda nêr sitandiye.

Telî mê ne, ji bô vê jî em dibînin; penc, kulm, mist, tep, buks, zayenda wan mê ye.

48. NAVÊN RAZBER

Navdarên, ku mirov bi her pênc hestên xwe nikaribe wan nas bike, lê bi ramana xwe û di sewdanê xwe de nas bike.

Ji van navan, sewdan û hiş zayenda wan nêr e, lê çî gotinên bi hiş û sewdan ve girêdayîne, hemî zayenda wan mê ye.

Mînek: *Bîr, bawerî, roşinbîrî, hişyarî. Vîn, hêvî, hevalî, biratî, bextiyarî, zanîn, xweşî, bextreşî, zordarî, sitemkarî...*

Ev tişt li bîra min ne maye.

Dî bawerîya min de, wê Kurd serkevin.

Roşinbîrîya Ehmedê Xanî, di wê serdemê de, gelek bilind bû.

Kêşa me pêwistî bi hişyarîya gelê xwe heye.

Bi vîna gel, em dê bi ser kevin.

Hevalîya rast, biratî ye.

Xweşîya me di rojeke aşî de ye.

49. PESN, GILEH Û GUNEH:

Ev hersê nav, di hin zaravan de zayenda mê, û di hinan de zayenda nêr bi kar tînin.

Gileh: Gilehê min li rex bavê min neke; ew dê li min bide. Dema mirovek bi nexweşiya sermayê dikeve, jêre dibêjin: „*Gilehê te li xesûya te*“ bi wateya ku jêre dibêjin bila xesûya te bi sermayê bikeve, ne em pê bikevin.

Guro, mirovekî nebaş e; wî gilehê gundîyan li nik polîsan kir û ew dane girtin.

Guneh: Gunehên wî pir in, ango wî gelek karên çewt û nebaş kirine.

Gunehkar, ew mirove yê ku karên çewt dike, yê ku xweda û mirov jê nexweş bin. Zordarî, gunehkarî ye.

Gunehbar, ew e, ku guneh lê bar dibin. *Ez barê vî gunehî hilnagirim. Ez vî karî nakim, û xwe gunehkar nakim.*

Min ev tişt ne bi mebesta nebaşî kir, û xwedê min guneh bar neke. Mirovê baş barê gunehan hilnagire.

Mirov, paş mirinê bi agirê gunehên xwe dişewite.

Wateyeke di jî heye, ku dibêjin; gunehê min pê hat, ango dilê min pê şewitî û ez ber dikevim.

Mirovekî guneh e (bê guneh e), dûr belaye.

Ji gunehê min bû, ev bi serê wî hat; xwedê tola min jê sitand. Navdara guneh bi herdû reng û wateyan, zayenda nêr distîne.

Lê mamostayê mezin Ehmedê Xanî ji bo vî navî, zayenda mê bi kar anîye û di Mem û Zînê de dibêje:

*„Ez hatime vê demê ji ba wan
Emma guneha me tê bi lawan“⁴²*

Ji bo vê jî, M. E. Bozarşan, dibêje: „Xanî li vir peyva guneh, wek peyvikeka mêyî bi kar anîye û gotiye (guneha

⁴² M. E. Bozarşan: *Ehmedê Xanî*, Jêdera berê r. 194.

min); lê di zimanê peyvînê da bi piranî peyvik wek peyvikeka nêrîn tê karanîn û tê gotin (gunchê min) yan (gunchê min hat)⁴³.

50. MAKDER (çawik)

Kar, zayenda nêr distîne, lê hemî navên kirinê, zayenda wan mê ye.

Makder, wekû navê kirinê, zayenda mê distîne.

Mînek: *Lêkirin: Lêkirina te ji vî dîwarî re, gelek sipehî ye.*

Çinîn: *îro çinîna genimê me ye, ezê biçim melûyan komkim.*

Kuştin: *Şerê birakujî, kuştina canê xebatgêriyê ye.*

Bihîstin: *Ez li xwe derdixim, ku bihîstina min kêr bûye.*

Xwestin: *îro xwestina keça min e.*

Şikestin: *Şikestina leşker di anîya şer de, metirsi ye...*

Şikestina vê camê; bi destê Azadî bû.

Nivîsandin: *Nivîsandina bi tîpên Latînî ji bo zimanê Kurdî gerek e.*

51. GOTINA DUMIL (gotina cot)

Zimanê kurdî, zimanekî li ser wateyê ava bûye. Gotina dumil, ya ku ji darêja xwe a pêşî dûr neketibe, û tu tîp ji gotinê ne keti bin, wateya wê xuya ye, û zayenda wê jî tê naskirin, ji ber ku, herdu navên li hev siwar, ên wê belo ne, zayenda wê jî bi vî rengê xwarê tête naskirin:

1) RENG DÊREK Û NAVEK

Dema ku navdêrek ji du navan pêk hatibe û navê paşî rengdêr be, zayenda navê dudoyê distîne. Wek: *Pîrejin, Pîremêr, germav, kevnêkiras, sorgul...*

Pîrejin ango jina pîr, pîremêr jî ango mêmê pîr, ava germ, kirasê kevin û gula sor; di van hemî mînekan de, mebesta me navê dudoyê ye, ji lewra jî zayenda navê dudoyê distîne.

⁴³ Jêdera berê r. 194.

Pîrejîn, zayenda jin ku mê ye distîne. Pîremêr, zayenda mêr ku nêre distîne. Kevnekiras, zayenda kiras ku nêre distîne. Dema em kevnekiras dibêjin, mebesta me kirase, ne kevn e. Ji bo vêye, em zayenda navê dudoyê ku nêre distînin.

Di van mînekên de, em dibînin ew navê, ku dumil e her û her, zayenda navê didoyê, yê ku mebest jê ye distîne.

2) NAVEK Û NAVEK

Dema ku navdêrek ji du navan pêk hatibe, zayenda navê mebest yê ku em ser wî dipeyivin distîne. Wek:

Jinmam (jinmama min), Jinxal (jinxala min), Jintî (jintitya min), dêmar (dêmara wî), rêziman (rêzimana kurdi), amojin, xalojin û birajin...

Di her pênc mînekên pêşî (*Jinmam, Jinxal, Jintî, dêmar, rêziman*) de, mebesta me jin, dê û rê ye, ji lewre jî navdêra dumil, zayenda navê pêşî distîne. Di her sê mînekên dawî de (*amojin, xalojin û birajin*), *am, xal û bira*, zayenda wan nêre, lê navdêra dumil zayenda jin ku mê ye distîne; li vir navê dudoyê sitand; ji ber ku mebesta me jin e, ne mam, xal û bira ye.

Em dibêjin: *Amojina min, xalojina min û birajina min.*

3) SER Û NAVEK:

Ew navê, ku ji navê ser û navekî dî pêkhatiye, zayenda wî navî distîne.

Serbar: Li çaxa koçerî û çandinîyê bi kar tanîn; dema ku, barê dewarê bardikirin, û hin ji pêwistîyan „têra mewîjan tijî bû û hin mewîj li erdê man“ ji bo ku wan mewîjan bi şûn xwe de ne hêlin; di nav paçekî an jî tûrekî de di danîn û li ser bar girêdidan, û jê re serbar digotin. Serbar jî, weke bar zayenda nêr distîne. Ji ber ku, ew jî bare; barê ser bare. Serkom, navê didoyê ku kome zayenda mê distîne, ji lewra serkom jî, zayenda mê distîne.

Sercem, Cem (cema têrê) mê ye, ji lewra sercem jî divê mê be. Di van mînekên jor de, careke dî em dibînin, ku gotina dumil, zayenda navê didoyê distîne, jiberku mebesta

me navê didoyê ye.

4) BER Û NAVEK

Ber; di kurmanciyê de, ev navê ha li pêşiya gelek navan hatiye, û ew navê dumil yê, ku pêk jî hatiye, her û her zayenda navê didoyê standiye.

Berpal: Gotina pal, weku navek ew jî, zayenda mê distîne, ji bo vê jî, em dibînin, ku berpala jî, zayenda mê sitandiye.

Balgehî dane ber pala xalê xwe.

Berpala xalê xwe xweşkeç

Berstu: Berstuyê min têşe. Stu, zayenda nêr distîne, berstu jî zayenda nêr standiye. Berstûyê min qerimîye.

Bernav, nav, zayenda nêr distîne; bernav jî, zayenda nêr distîne. Navê didoyê nêr e.

Berroj: Roj, zayenda mê distîne; berroj jî, zayenda mê distîne. Berroja xaniyê me xweş e.

Berbang: Bang, ji bangdanê hatiye, zayenda mê distîne, berbang jî, zayenda mê distîne. Bi banga melê re, ez hişyar bûm. Ji berbangê ve, ez hişyar im.

Bernivîsar: Nivîsar, mê ye; bernivîsar jî ,mê ye.

Gotina dumil; ya ku, ji ber û navek pêkhatiye, zayenda nav distîne.

Berbanik: Ev navê ha li gel ku, zayenda navê didoyê banik e (biçûkkirina ban e) jî, lê zayenda berbanikê mê ye; ji ber ku, ew, navê cihek nîşan dike.

Berbanka kurmancî rengê belkona (verende) îro ye.

5) BIN Û NAVEK:

Binçen: Binçena min werimî ye. Çen (Çenage) mê ye; binçen jî mê ye.

Binguh: Guh, zayenda nêr distîne, binguh jî, zayenda nêr sitandiye. Binguhê min qelişîye.

Binav: Av, zayenda mê distîne, binav jî, zayenda mê

standiye. Binava vê deverê kûr e.

Binkun: Kun (qul), zayenda mê distîne, binkun jî, zayenda mê distîne, ev cih binkuna mîroya ye. Herweha navê cih jî dide.

BINSER: Binsêrê min nexweş e.

Binpehnî: Pehnî, zayenda mê distîne; binpehnî jî, zayenda mê distîne. Binpehîya min qelişîye.

Bincih ji vê bendê dere; wek navê cih bi kartêt, û zayenda mê distîne. Bavê min digot:

Em gihabûn bineciha xwe.

Bineciha te li kuye?

Lê di malê de, û li dema raxistina cihên razanê, em dibêjin; bincihê xwe rastke, an jî bincihê serê min nexweş e; gereke ew jî zayenda cih bistîne û nêr be. Lê bineciha, wek navê cihekî bi kartînin, ji ber wê ye jî, ku zayenda mê sitandiye.

6) PAŞ Û NAVEK:

Paş jî navek e û li gel navekî dî, navdêreke dumil pêk tîne. Ev navê nû, zayenda navê dudoyê distîne.

Paşguh: *Gotina min, li paşguhê xwe ve avêt.*

Ji ber ku, guh nêre, paşguh jî nêr hatiye. Zayenda navê didoyê sitandiye.

Paşîv: *Paşîva me dereng bû.*

Şîv, zayenda mê distîne, paşşîv jî, zayenda mê distîne.

Paşkar: *Paşkarê te, çi encam da?*

Gotina kar, nêr e, paşkar jî nêr hatiye.

Paşdem: *Paşdema bê, em dê çi bikin?*

Dem, zayenda mê distîne, paşdem jî, zayenda mê distîne.

Paşxistin: Xistin makder e, û zayenda mê distîne, paşxistin jî, zayenda mê distîne.

Paşxistina civînê ji bo çi bû?

7) PÊŞ Û NAVEK:

Pêşgotin: *Pêşgotina te di kovarê de xweş bû.*

Gotin mê ye, pêşgotin jî , mê ye.

Pêşxistina civînê ji bo çi bû?

Xistin makdere û zayenda mê distîne, pêşxistin jî, mê ye.

Pêşçinîna genimî.

Pêşberê xwe binêre.

Hemî ew pêşgirên hene, û eger me, ew pêşgir jî weku navek jî dîtî, her û her gotina dumil, zayenda gotina didoyê distîne.

8) NAVEK Û MAKDEREK (bûn, kirin)

Navek bi makdera bûn re, an jî bi kirinê re, navek nû dide û zayenda mê distîne.

Mînek: Sor: Sor bi xwe zayenda nêr distîne. Gula sor, sor, li vir rengdêr e. Eger me makdera (bûn) pêve kir, dibe sorbûn.

sorbûna çavên min, ne ji xwe re ye!

(sor û kirin) „sorkirin“:

Sorkirina porê bi sorê hinê spehî ye. Rengê porê sorkir.

Sorkirina rûn ji bo girarê ye. Rûn pijîha; hate qelandin.

(Reş û bûn) *Reşbûna lêvan nexweşiyekê dixê berçavan.*

Reşbûn li gel tîpa hevbendî (a), zayenda mê distîne.

Reşkirin: *Reşkirina çavan bi kilf sipehîye.*

Şînbûn: *Şînbûna ber çavên te; ji wê ketinê ye?*

Şînkirin: *Şînkirina nivê jêr, ji dîwarê hundirî, rêzika bav û bapîran e.*

Bi vî awayî, hemî reng li gel makdera (bûn) û ya (kirinê), têne bi karanîn, û zayenda mê distînin.

Hin gotinên dî jî hene:

Xweş, xwarina xweş. Xweş li vir rengdêr e. Xweşiya xwarina te, di tûjîya wê de bû. Xweşî, bi (î) kutah dibe, zayenda mê distîne.

Xweşbûna xwarina te, hişt em gelek bixun.

Xweşkirina te ji me re, hişt em bimînin.

Sax: *Mirov gerek e di saxiya xwe de, karekî baş bike.*

Saxiya te dixwazim.

Saxbûna wî, ji me re gelek giring e.

Saxkirina wî, li ser destê te bû.

Ker: *Zînê ker e. Kerîfîya Zînê ji guhê rastê ye.*

Kerbûna zînê ji zikmakî ye. Xwekerkirina te, ne ji xwe de ye.

XURTBÛN Û XURTKIRIN:

Xurtbûna laş ne bidest mirovî ye.

Xurtkirina laş di riya werzişê de çêdibe.

Ew makderên ji du gotinan, ji navekî û ji (bûn an kirinê) pêk tînin, paşgira hevbendiyê (a) distînin, ango zayenda wan mê ye. û bi vî rengî gotin gelek hene. û ez dibînim ku, hemî ew nav rengdêr in, wek xurt, dibe xurtbûn, an jî xurtkirin. Sax, dibe saxbûn, an jî saxkirin....

9) NAVEK Û BINYATA MAKDERÊ:

Serşok: „Ser û şok“ (şuştin), zayenda navê kar (şuştin) ku mê ye distîne.

Destşok jî wek serşokê ye; dest û şok (şuştin), zayenda navê kar ku şuştin e distîne. destşok navê cihe û navê alavekî ye.

Avşok: Av û binyata makderê, zayenda mê distîne. Ji dewê ron yê, ku ne tîr e avşo dibêjin. Dema piyan şûna mast be, bi avekê dişon û hingê ew avşo ye. Avdeşo jî dibêjin.

10) PAŞGIRA (ayî)

Di kurmanciyê de, ew gotina, ku ji sê (3) tîpan pêk-hatiye û tîpa nêvî dengdêr e; (ayî) bi ser ve dibe û gotinek e nû dirust dike.

Hemî navên rangan digre, û hin gotinên din. çî navên, ku ev paşgir pêve dibe, zayenda wan mê ye.

Mînek: Reş, dibe reşayî (reşahî). Di reşayîya şevê de mirov rêya xwe nabîne. Reş, navê rengê reş e; çarçefa min reş e. Li vir em dibînin, ku rengê çarçefê reş e. Bi wateya,

ku jê re dibe pesn; di giramêrê de rengdêr jêre dibêjin. Lê ez nikarim bêjim, ez di reşê şevê de diçûm; divê ez bêjim di reşayîya şevê de diçûm.

Lê dema paşgira (î) bi ser ve dibe, navdêreke razber pêktîne. Mînek: reş, dibe reşî û li gel navdêreke dî, navdêreke dumil pêktêne.

Mînek: *dilreşî, çavreşî, rûreşî,..*

Reşê tarî, reş li vir, zayenda nêr distîne. Lê eger megot; reşayîya şevê (reşayî), ku ji navê reş dirust bûye, zayenda mê distîne. Herweha rûreşî jî, zayenda mê distîne.

ŞÎN, dibe şînayî (şînahî). li hin zaravan tîpa (h) li cihê (y) dibêjin. Şînahîya asmanî, sipehîye. Lê kurmancan, navdêra şînî ji şînbûnê birine; bacan, îsot şînîn e, dibêjin şînyê me îsal baş e.

Sor, dibe sorayî. Sorayîya (soraşîya) rojê, di rojava de sipehî ye.

çavsorî jî, navdêreke razber pêkaniye.

çavsorîya mirovê dardest, ji bêwijdanî ye.

Zer, dibe zerayî. *Zerayîya rojê jî ne mabû, lê em çûn û me rêya xwe bire serî.*

Rengê rojê ê zer, zerayî dide û beladike.

Tehl, dibe tehlayî. Lê, di axivtinê de tehli jî dibêjin; sivik kirin e.

Tehlayîya vî giyayî dijwar e. Tehliya vî giyayî dijwar e.

Şor, dibe şorayî. û şorî jî dibêjin: *Şorayîya xwarina te gelek bû. Ji şorî min nekarî gelek bixum.*

Kesk, dibe keskayî. Herdu tîpên (sk) di gotina (kesk) de wek yek tîpê cihdigrin.

Teng, dibe tengayî (ng) bi yek tîpê tên hejmartin.

Tengayîya destê wî hiştiye ew çavteng jî bibe.

Tengî jî dibêjin.

Çavtengîyê neke...

Di van navên, ku di mînekan de ne; gotin ji sê tîpan pêkhatiye, û tîpa nêvî dengdêr e. û ya ku, çar tîpe û du tîpên bêdeng li dawîne; ew jî weke sê tîpan cih digre. Merd, dibe merdî...

Ji van mînekan diyar dibe, ku ev navdêrên ha, bi herdu awayan çêdibin. Ango em dikarin, tengî an jî tengayî binivîsin. Lê wa diyar dibe, ku (î) wê bi serkeve; tengî li cihê tengayî cih digre.

11) PAŞGIRA (î):

Çi gotina ku ji sê tîpan bihtir be û tê de tîpa bertalî dengdêrbe, (î) pêve dibe û navek nû dide, û ev gotin zayenda mê distîne.

Giran, dibe giranî. *Giranîya vê salê em êşandin.*

Arzan, dibe arzanî. *Arzanîya xwarinê, zikê hejaran tijî dike.*

Belengaz, dibe belengazî. *Belengazîya miletê me xelk neçar kirine, ku ji welatê xwe birevin.*

Perîşan, dibe perîşanî. *Perîşanîyê ew bê dest û pê kirye.*

Giran, dibe giranî. Şivan, dibe şivanî. *Şivanîya vî xortî bi camêrî bû.*

Hejar, dibe hejarî. *Vê hejarîyê em ji pê xistine.*

Xweş, dibe xweşî. *Xweşîya welatê me nayê pesindan.*

Dilovan, dibe dilovanî.

Dilovanîya dayikê, bi rasti ye.

Bedew, dibe bedewî. *Bedewîya wê, di pora wê a sipehî de ye.*

Zozan, dibe zozanî. *Zozanîya bê terş kes nedîtiye.*

Hozan, dibe hozanî. *Hozanîya bê zanîn, cih nagire.*

Bihar, dibe biharî. *Ev rojeke biharî ye. Biharîya li çiya xweş e.*

Ciwan, dibe ciwanî. *Di ciwanîya xwe de wî, tu kar ji xwe re nekir...*

Heval, dibe hevalî. *Hevalîya min û te biratî ye.*

Di roja îro de, hevaltî dibêjin. Lê ez dibêjim, ku ew şaşiyê; mixabin, ku vê şaşiyê cihê xwe girtiye... Herwekî gelek şaşîyan di zimanê me de cêhê xwe girtine.

Rencber, dibe rencberî. *Rencberîya zaroyên min weste.*

Nêçîrvan, dibe nêçîrvanî. *Nêçîrvanîya mîrekên kurdan, di*

biharan de; geşt û seyрана li nav gelî, çiyayê bû.

Neyar, dibe neyarî. *Neyariya dijmin hiştiye, ku em tuxm-perest bin.*

Xêrxwaz, dibe xêrxwazî. *Xêrxwazîya we ji me re camêrî ye.*

Mêrkuj, dibe mêrkujî. *Mêrkujîya Sedam ji bo kuştina Kurd û Ereban bû.*

Rêbirr, dibe rêbirrî. *Rêbirrîya çetan di vî çiyayê de heye.*

Dengbêj, dibe dengbêjî. *Dengbêjîya Şivan Perwer ji berxwedana gelê bindest re ye.*

Dûrbîn, dibe dûrbînî. *Dûrbînîya mirovê zana encamên baş dibe.*

Xwînrej, dibe xwînrejî.

Nivîskar, dibe nivîskarî.

Hemî ew navên, ku ji çar tîpan bihtir e û tîpa berî dawî dengdêre, (î) pêve dibe, gotineke nû dirust dibe, û zayenda mê jî distîne.

Hin navên di jî hene, wek: Dewlemend, dibe dewlemendî. Bilind, dibe bilindî. Nalbend, dibe nalbendî.

Di van mînekan de, wa xuya ye, ku herdu tîpên bédeng jî weke yek tîpê cihdigrin, û ji ber vê jî, em dibînin ku, ev nav jî dikevin bin siha wê benda li pêş me goti bû.

Di vê bendê de tîpa ber talî dengdêr e, ji lewre (î) distîne.

Lê, gotina sê tîp jî, ya ku tîpa navî dengdêr e; tîpa bertalî ye. û ji ber vê ye ku (î) jî distîne. Ango navdêra ku tîpa bertalî dengdêr e, paşgira (ayî) û ya (î) distîne.

Mamosta Qenatê Kurdo paşgira (anî) ji van gotinên xwarê re danîye: Jinanî, mêranî, bûkanî, soranî, Keçkanî (keçênî), xortanî, dostanî...Di van gotinan de, û bi pêçewanî Qenatê Kurdo, ez dibêjim, ku paşgira (î) bi gelemjara wan ve bûye, û ji van gotinan, gotina Soran, kome, ango gelemjare; soran bûye soranî, herweha di devokan de dibêjin: bûk çû malbavan û dibêjin: malbavaniya bûkê.

Vêce ez dibêjim, ji gotina jinan jinanî çêbûye. û ji

mêran, mêranî û ji bavan jî, bavanî (bavênî) Ji ber ku dema ev gotin gelemarin, tîpa bertalî dengdêr e û li gora benda berê me gotibû, paşgira (î) distînin.

12) PAŞGIRA (tî):

Gotina ku tîpa dawî tê de dengdêr be (tî) bi ser ve dibe, navê kar, ê razber dirust dike.

Bira, dibe biratî. *Biratîya bi camêrî cihê pesnê ye.*

„*Biratîya quling û rovî ye*“.

Paşa, dibe paşatî. *Paşatîya vî paşayî zordarî ye.*

Axa, dibe axatî. *Axatîya berê nemaye.*

Zava, dibe zavatî. *Zavatîya wî a çend rojan bû...*

Gundî, dibe gundîtî. *Gundîtîya gundîyên me, birati ye; ji hevudu hezdirin. Ev mejîyê hişk, ji dan û sitandina gundîtî hatiye.*

Cihû, dibe cihûtî. *Cihûtîya Cihûyên kudistanê bê astengî bû.*

Zaro, dibe zarotî. Bajarî, dibe bajarîtî. *Bajarîtîya bajarîyên Qamişlo, ji gundîtîyê dûr neketiye.*

Gurrî, dibe gurrîtî. *Gurrîtîya wî ji nexweşîyek e.*

Di van mînekan de, em dibînin, ku tîpa dawîyê bi deng e (dengdêr e). Vêce, mirov dikare bêje, çî navê, ku bi tîpeke dengdêr kotayî bîne paşgir (parkît) a (tî) distîne, û zayenda wê jî mê ye.

13) PAŞGIRA (dan)

Navek, çaxa ku ji navek û paşgira (dan) pêkhatibe, zayenda nav distîne.

Paşgira (dan) bi nav re.

Mînek: çî, dibe çadan. *çadana me biçûke.* çadan mê ye.

Gul, dibe *guldan* (guledan). *Guldana te sipehîye.* Guldan mê ye.

Mûm, dibe *mûmedan*.

Mêş, dibe *mêşedan*.

Xwê, dibe *xwêdan*.

Xwelî, dibe *xwelîdan*.

Dema tîpa dawî bêdeng be, (e) yek ji berî (dan) tê nivîsandin.

Li vir, em dibînin, ku ev nav hemî zayenda wan mê ye, û ew alavên, ku ji wan navan jî çêbûne zayenda mê sitandine, ev ji rexekî; û ji rexekî dî ve, ew alavên çêbûne hemî navê cih belo dikin, û navê cih jî zayenda mê distîne.

14) PAŞGIRA (geh)

Eger navek ji navekî û paşgira geh pêk hat û navê cihekî belo kir, zayenda mê distîne. û bihtir jî em dibînin, ku navê cih dide. Lê eger navek, ji navekî û paşgira (geh) pêk hatiye, û ew nav ji bo alavekî bi kar bêt, zayenda wî navî distîne. Mînek:

NAV Ê PAŞGIRA (geh): *Dergeh, mergeh, lîzgeh, çêrgeh, şîngêh.*

Der (derî), dev e û li paşê bi paşgira geh re bûye dergeh û navê alavekî diyar kiriye. û ji ber ku, der zayenda wî nêr e, em dibînin dergeh jî, zayenda navê ku dev e, sitandiye. Mergeh (mêrg), ji navekî ku merr e (pez) û paşgira geh pêk hatiye; navê cihekî belo dike, ji lewra zayenda mê sitandiye.

Lîzgeh, cihê leyistikê ye. Navê cih e û zayenda mê standiye.

çêregeh jî cihê çêra peze, û ew jî navê cih e, zayenda mê sitandiye.

Kargeh, navê cihê kar e.

Kongeh, cihek ji bo vedana konan e.

Cêgeh, cê û geh, navê tu cihan nade xuyakirin, belê cêgeh, maye cih ji ber vê ye, ku zayenda cih sitandiye ku nêr e.

Bingeh, bin û geh, bin zayenda nêr distîne, û ji ber ku, bingeh jî her bine, wî jî zayenda bin sitandiye.

Bergeh, ber û geh, ji ber ku, (ber) zayenda nêr distîne, û bergeh ne navê cihekî xuyakirîye, zayenda nêr standiye.

Raste bihtirên gotinan, yên ku li dawîya wan geh têt, navê cih belo dikin, û navê cih jî zayenda mê distîne. Lê ez

di wan sê gotinan de, navê cih nabînim; ji ber ku, navê cih jîndar û di tevgerê de ye. Ango dema ez bêjim kongeh; navê wî cihî ye, ku kon lê vedane. çêregeh, navê wî cihî ye, ku çêriya pez û dewaran lê şîn bûye. Lê di gotina bingeh de, ez navê cih nabînim. û herweha navê bergeh jî; navê wî bergehî çiyê, ne xuyaye. Weku em bêjin gund; gund jî ta ku em navek lê nekin em nizanin ka ew çi gund e. Ji ber vê jî, ez dibêjim ku, ew sê nav gereke zayenda nêr bistînin, her wekî çawe dergeh zayenda nêr distîne.

15) PAŞGIRA (stan)

Paşgira (stan) bi ser navekî ve dibe û ew navê ji navek û paşgira (stan) dirust dibe, navê cihek belo dike.

Kurdistan, Erebia, daristan, goristan, morîstan, gulistan... (i) ji bo sivikkirinê ye. Ji ber ku, navê cih didin naskirin, zayenda mê distînin.

Paşgira stan, eger bi ser navê kîjan gelî ve dibe; welatê wî gelî, ji me re belo dike. Bi wateya, ku navê cihek (welatek) şanî me dide.

Bil ji navê gelan, navên dî, yên ku (stân) bi dawiya wan ve dibe; zayenda wan navan mêye, wek; dar (darên şîn), dibe daristan, dara heşîn mêye. Daristan cihekî, ku gelek dar tê de şîn bûne.

Li vir careke dî, em dibînin, ku navê cih nîşan dike.

Gul, mêye, dibe gulistan. Gulistan ciheke, ku gelek gul tê de bişkivîne. Gulistan navê cih e.

Gor, zayenda wê mê ye, goristan jî mêye. Goristan; ew cihe, ku gelek gorên mirîyan tê de hene.

Morî (mîro), ew jî mê ye, li gel paşgira "stan" dibe moristan.

Morîstan; kunmîro ye, ku gelek mîro di nav de hene.

Hemî ew navên, ku paşgira stan bi serve bûne, zayenda wan mê ye.

Lê, navdêra Dûstan, ji ber ku, alavek dide naskirin, û ew alav ne cihek mayîndar e, belê dûstan cihguhêz e, ji lewra, zayenda dû, ku nêre sitandiye.

16) PAŞGIRA (lîn):

Navek li gel paşgira (lîn), navê cih dide û zayenda mê distîne. Mînek: Hêlîn, di bingeh de, hêklîn e; ew cihê, ku tilûr di nav de hêk dikin.

Kulîn, di bingeh de, kunlîn e. Bi wateya, ku kunek e (qul) û lîn pêve bûye; cihek ji bo kelûpelan daye xuyakirin.

Kadîn, di bingeh de, ew kadlîn e, tîpa (L) nemaye, û bûye kadîn.

17) PAŞGIRA (war)

Şiwar (şîştin û war), warê şîştinê, ciheke ji bo şîştina mirîyan; ji ber ku, navê cihek diyar dike, zayenda mê distîne.

Berwar bi du wateyan bikartînin; Kurmanc dibêjin:

a- *Berwarê te li kuye?* Ango berê rêya te li kîj cih û warî ye?

Li vir jî zayenda war distîne ku navê didoyê ye, ji berê jî zayenda wî nêre, ji ber vê jî; berwar, zayenda nêr standi ye, û navê cih nade.

b- Berwar çû. Bi wateya, ku xwar çû.

Li vir jî, ez dibêjim, ji ber ku rêbwarên çiyayan her û her bi xwar û pêç in û warê (cihê) ku diçûnê de jî, bêguman di pêçekê ji wan pêçan de bû; ji lewra, her berwarek bi xwehriyekê dîtine. Berwar çû: *Ber bi warê xwe çû.* Berwar çû: *Bi xwehrî çû.*

Hin mînekên di jî:

Şûnwarê Qereçiyên.

Hevwarê hevîn, ango welatîyê hevîn.

Xweşwar: Warxweş.

18) PÊŞGIRA (hil):

Ev pêşgir bi ser makderê ve dibe û makderek nû dide, ew jî zayenda mê distîne. Mînek:

Girtin, makder e. Girtin bixwe weke navek jî bi kartê û zayenda mê jî distîne.

Vê zarokê bigire! Da ne keve, girtina te ji vê zarokê re, nahêle, ku ew bikeve. vê çayê ji destê min bigre.

Hilgirtin jî makderek e, û wek nav jî bikartêt, zayenda mê distîne. Belê hilgirtin wateyeke dî distîne; *vê zarokê hilgire, li ser milê xwe, an jî li ser piştê xwe hilgire û ji vir bibe! Zarokê hilgire; bide ber singa xwe û bibe! Hilgirtina te ji vê zarokê re ne seraste...* Girtin, bi dest tê girtin; lê hilgirtin, bi mil, pişt û li ber singê jî tê hilgirtin.

Weşandin (weşan). *Weşana pelan, li payîzê çêdibe; pel ji xwe re diweşin.*

Hilweşan (hilweşandin), ew jî makdereke nûye, û weke navek jî bikar têt, û zayenda mê distîne. Ev makder wateyeke dî heye, ku dibêjin savarî hilweşîne, ango ka, û kelpikê ji nav biweşîne!

Savar ji ber xwe ve nayê hilweşandin, divê kesek savarî hilweşîne.

Dêran: Makder e, û navekî giştî (gelemperî)ye bi wateya belavkirin bi hewa ve tê; eger bayek xurt hat, ew kaya di nav genimê benderê de ji xwe re tê dêran, û kayê ji nav genimî cuda dike. Belê genim, an savar, bi tena xwe nayê heldêran; hildêran, divê bi destê kesekî be.

Banghildêran, ango li cihekî bilind, an jî bi dengkekî bilind bangdikin. Vêce ji ber vê jî, ez dibêjim, ku pêşgira (hil) bi wateya ber bi bilindahî ve di çê.

Kişandin, makder e, û navekî giştîye. Kişandina şebeşan, ango guhestina şebeşan. Kişandina mûyek ji nav mastî. *Dibêjin ev tiş hêsane, wek tu, mûyek ji nav mastî bikişîn.* Bakişên ango ew alav e ku, bayî dikişîne xwe.

Hilkişandin, bayê di bêvila xwe re hilkişîne!

Hilkişandina bayê pak, di dev û bêvilê re baş e.

Kirin, makder e. *Hilkirin*, wateyeke din dide; *Singê ji erdê hilke. Hilkirina singê ji vê erda hişk dijwar bû.* Zayenda hilkirin jî, weke a kirinê mê ye.

19) PÊŞGIRA (da)

Xistin, makder e, zayenda mê distîne.
Xistina barê te ji bo çi bû? Min ew daxist.
Naxwe, daxistina barî bi destê te bû?
Ketin, makdere, ez ketim, tu ketî...ketina me ji bêçarî bû.
Ji ser banî em daketin xwar; daketina me ji tirsê baranê bû.
Koçer ji zozanan daketin.
Daketin jî weku ketin, zayenda mê distîne.
Weravtin, makder e. *Kirasê te ji ava baranê werivî, û li ber vî bayî; ew dê ziwa bibe.*

Daweravtin (dawerivîn), *Kirasê xwe, dawerivîne, û li ser germiya agirê sopê ziwake.*

Paşgira (da), wateya ber bi jêr dide, û tim jî tê kirin.

Dakirin, me pezê xwe dakir; me kire govan.

Dakirin, dakirina pezî, me pezê xwe dakir; ji berîya, ku berf û baran bibare.

52. DUMILIYA NEDIYAR

Gelek gotin hene di nihêrtina pêşî de, weke gotina sade a yekla dixuye. Lê eger, mirov li dora rehên wê dikole; wate û dulayîya wê belo dibe. Wê çaxê zayenda wê jî tê naskirin. An jî, mirov dizane çima ev nêr e û ewa ha mê ye. Lê hin gotin di roja îro de; ji ber ku, darêj û tîpên wê weke xwe nemane, an wek yek gotinê dixuye. An jî, gutinek ji herdu gotinan li roja îro bikar nayê, û ji ber wê jî, mirov bi hesanî bi ser wateya wê ve nabe.

Mînek: Gotina (şe), gotineke kurdî, ya ku di nav zimanî de nemaye, an jî, min pê nebihîstiye. Ji kerema xwedayî, ku ez li Ewropayê jî mezin nebûme; ez di nav civaka kurdewarî de mezin bûme. Bi wateya ku, min dikarî peybikevim; lê bi rastî, min ev gotin (şe), ta niha ne bihîstiye.

Vêce ez vegereham ser xebata xwe û min gotin dane hev. û ji wan gotinên, ku (şe) di nav de hebû, ev gotinên xwarê:

Şikevt: *Şikevt, şikevtika dev, şekîv, şikêr, ferş, şihar...* Ez

careke dî li wan gotinên ku şkevt, (kev) dinav de ye, min ew jî rêzkin.

Şikevt: Kolana di kevir de ye; çiya hatiye kolan. û di çiyayên Kurdistanê de, gelek şikevt hene.

Şekîv (şeqîf): Ew jî neqebeke kolayî di çiyê de ye; ango ew jî di kevir de, hatiye kolan.

Şikêr: Komeke keviran bi rengê gurover; ji binê xwe ve gêr daye. Min got, bingehê vê gotinê (kevirgêre), ango gêra keviran.

Ferş: Kevirekî ferehî pehne. Li vir jî min got ku bingehê gotinê (fereşe)ye; fereh û şe.

Şihar: *Erdeke têr kevir e.* Li vir jî, em dibînin, ku gotin şeyar e; erda bi şe. Di kurdiyê de (y) û (h) cihê hev digirin. (i) û (e) jî cihê hev digirin.

Li gora van mînekan, ez gihame wateya (şe) ku kevir e.

Şikevt: Me got; ku kevirê kolayî ye. Ango (kevt) kolane.

Şikevtika dev, biçûkkirina şikevtê ye. Ew jî weku kolaneke, an jî em, bêjin qewartineke.

Şikevlatok, kîso (req)ye. *Ev ajal jî di nava şikevtokekê de ye; ew kevelê hişkî li ser laşê wê ye, ew jî weku kolaneke ye.*

Kavolî: Dewara stûr, ku dimre, se û gur nava wê û goştê laşê wê dixun; laşekî vala bi hestiyên xwe ve dimîne.

Kevel: Dema pezekê, dewarekê serjêdikin; goştê wê di eyarê wê de hûrdikin û ji rexê stû ve, di devê wî kevelî re derdixin. Kevel vale dimîne, û ew jî weke kolanê diyar dibe.

Paş vê şirovekirinê, ez gihame wateya du gotinan; şe ku kevirê, û kevt an jî kev kolaneke e qubikî û bi qeware ye. Em careke dî veşerî ser wan gotinên dumil, yê ku me bingehên wan naskirin:

Şikevt (şe û kevt), zayenda navê didoyê, ku navê kare (beşek ji makderêye) distîne. Zayenda navê kar mê ye û ji ber ku, şikevt navê cihek jî belo dike, zayenda wê jî mê ye. Şikevtika dev, biçûkkirina şikevtê ye, ew jî zayenda mê distîne.

Şekîv (şe û kev) zayenda navdêrê kolan (kîv) distîne, herweha şikestinek e, an jî kolanek e, û ji ber wan hoyan bi çi rengî be, gereke ew mê be.

Ferş: Me got ku fereşe ye (fere û şe) zayenda navê didoyê sitandiye, û nêr e.

Şihar, yek nave (şe yar e, ango bi kevir) û zayenda kevir ku nêre standiye.

Dîwar: Dîwar ji (dîtin û war) hatiye. Li dema pêşî, ku çend ber (kevir) li ser hev danîne; kurmançan jêre gotine hişkeber; ber (kevir) bi tenê bê herî, ces an çimento.

Vêce bi lêkirina wan çend beran, warê xwe pê nas kirin e û di baweriya min de ji bo vê yekê navê wî kirine dîwar (dibe ku ez şaş jî bim); warê xwe pê dîtin (dîtinwar). Ji ber ku war navê dawî ye, ji lew ra jî, zayenda nêr sitandiye.

Kendal: Cihê bilind; ku ji komek ax dirist bûye. û li bihtirê çaran ew kendal li ser keviya kortekê ye. Kend bi xwe cihê kolayî ye; xendeq, xendek û kendeq yek wateye. Kendal, ji du gotinan pêk hatiye (kend û al). Axa ku ji aliyên kendê, kendal çêbûye. û ji ber vê ye jî; ku kendal, zayenda nêr standiye. Hem jî ew kendal bilindayiyek peyda kiriye, û bilindayîya li ser zevî zayenda nêr distîne.

Dibe ku hin bipirsin; çima kom zayenda mê standiye?

Di bersiva xwe de ez dibêjim; ji ber ku kendal, ew koma axê ya ku dimîne û rengê xweristê distîne. Lê kom, li cihê xwe namîne, ku rengê bilindayîyeke xweristî bistîne, ji lewra zayenda mê distîne.

53. HEJMARNAV (jimarnav)

Li gor dîtina min, zayenda hejmarê dikeve jêr van xalên xwarê:

1- Eger hejmar navê yekê be, her û her zayenda nêr distîne.
Mînek: *Yekê (1ê) gulanê, cejna karkerên cîhanê ye. Heştê (8)ê avdarê cejna jinên cîhanê ye.*

Didoyê nîsanê, nehê (9)ê nîsanê, dehê (10)ê mehê.

20ê mehê, çilê havînê, çilê zivistanê. çilê çil. Sedê bîstê, hezarê min...

2- Eger hejmar navê didoyê be, zayenda mê distîne. Mînek: *Ev jina çarêye, ku Xelo tîne. Jina yekê mir, jina didoyê berda, û jina sêyê ne bi dilê wî bû, ji lewra jina çarê jî anî.*

Gulê, eve mêrê çarê ye ku ew jî dike; mêrê yekê mir mêrê didoyê jî mir, mêrê siyê berda, ev mêrê niha, mêrê çarê ye, ew dike.

Li vir, em dibînin ku hejmar navê didoyê ye, û divê ew zayenda mê bistîne; kurmancan weha gotiye.

Eger me bigota, Gulê jina çaran e, wate wê bihate guhertin, gulê namîne jina mêrekî, belê ew dibe a çar mêran. Lê dema em dibêjin gulê jina çarê ye, ango di rêzê de ew bû a çarê di nav jinên Xelo de.

Mînek: *Roja yekê, meha çarê, Sedê bîstê.* çênabe ku em bêjin sedê bîstan; ji ber ku ne bîst sedin, sedê dawî ku nimra wî bîste; ne nozdehe jî.

3- Hejmara navdêra (yek) li gora wî navê ku cihê wî digre, zayenda mê an jî nêr distîne. û lêker di peyde têt, û bixwe jî bireser e..

Ji bo bersiva vê pirsê; tu yê çend şebeşan bikirî?

Ezê yekî (şebeşekî) bikirim. Li vir em dibînin ku şebeş nêr e, yek jî, ya ku cihê şebeş girt nêr hat.

Tu yê çend pertokan bikirî? Ezê yekê (pertokekê) bikirim.

Pertok mê ye, yek ya ku cihê pertokê girt, ew jî mê hat.

4- Lê jimarnav ji dudo û ta 20, gelejmar têt; dema ku hejmar li pêşya lêker bêt.

Mînek: *Tu yê çend şebeşan bikirî? Ezê çaran bikirim (çar şebeşan), ezê bîstan jî bikirim eger hebin.*

Tu yê çend pertokan bikirî? Ezê bîstan bikirim.

5- Hejmara bîst û yek (21) tê guhertin; di hejmara 21 ê de, em vedigerin ser benda didoyê, ya ku dibêje: Eger hejmar navê didoyê be, zayenda mê distîne. Em dibêjin 20 û yek; hejmarnavê 20 û hejmarnavê yek.

Di kurdî de dibêjin: Jinek û mêrekî kurd, kur û keçeke te, ango her û her zayenda navê dawî distîne. Vêce li gora vê bendê, divê em weha binivîsin: Roja 21ê, ez diçim. Bi

wateya ku ez bibêjim roja yekê paş bîstê re, ez diçim (roja yekê) yek navê didoyê ye, divê mê be û bi (ê)yê tête tewandin.

Lê eger me got; roja 21 ê avdarê cejna Newrozê ye, di vê hevokê de, jimarnavê yek nêr e. Li vir careke dî mebesta me roja yekê ye û peywendiya wê yekê bi avdarê re heye, û (ê) ya hevbendî di nav herdu navan de (yek û avdar). Vêce em dibînin ku, yekê avdarê; li vir jimarnavê yek, navê yekê ye, ji lewra ew nêr hatiye.

Li gora vê mînekê, ez dibêjim, ku (22, 23, 24 û 29 jî), li ser wê rêzikê diçin.

Dema me got, jina didoyê; dido jimarnavê didoyê ye di rêzê de, û her û her zayenda mê distîne.

Roja 22ê, mebesta me roja 20 û 21 nîne; em rojekê dixwazin, ku roja didoyê paş 21ê, ango roja didoyê. Ji ber ku 20 û 2 ev (û) bîstê ji didoyê cuda dike, û dimîne roja didoyê; divê mê be, ji ber ku, roj navê yekê ye û dudo navê dudoyê ye.

Di kurmancî de, dema çend navdêr didin pey hev, zayenda navdêra dawî distne.

Dibêjin: *Deh siwar, pênc peya û kurekî genc li gel me hatin.*

Bapîr, Xelo û Zînê hatin. Her û her zayenda navê dawî distîne.

Vêce ez dibêjim di hejmarê de jî gereke weha be. û li gora vê jî, divê em bêjin: *Di sala 1957ê de, partiya dimuqrata kurdistan li Sûriyê damezraye.*

Jimarnavê (7) divê tewanga (ê) bistîne û ne gelemjmar be. Ji ber ku, em salekê belo dikin; ne sala hezarî ye, ne a nihsedî ye û ne a pêncihî jî ye, sal sala heftê ye. û dema me got sala heftê; li vir hejmarnav ku heft e, dibe navê dudoyê û navê dudoyê di rêzê de, zayenda mê distîne.

Ji bo van hoyan jî, ez dibêjim ku şaxiyêke mezin dikin dema sala 1999an dinivîsin. Di vê barê de nivîskarên kurd bi sê rengan dinivîsin:

1) Komelek ji nivîskaran, tewangê bi kar nayênin û bi vî

awayî dinivîsin; di sala 1999 de, kovara Pênûs bi zimanê kurmancî li Elemanyayê derket.

2) Celadet û bihtirên nivîskaran, yên ku di pey wî re hatin e û li dema îro, kom (gelejmar) dinivîsin bil ji (yekê) ku mê dinivîsin.

Tozik li ser nîne ku Mîr Celadet mamostayekî pir zana bû ye û ji me re gelek jî kiriye. Lê ew bi xwe di gelek babetan de bi vê wateyê gotiye, ku di karekî de dest pêdike û rê ji kesin dî re vedike, da ku hin zana, dibe ku ji wî baştir lê bikolin û encamin hêjatir bidin. Pîrgal û rewşa ramiyarî ya wê serdemê, ku mîr Celadet di nav de bû, hem jî dûrbûna wî ji komelgeha kurdewarî; hemî girê û asteng bûn di rêya wî de; neçarî hin şaşiyên bûye.

Gotareke Celadet bi navê (Kilasîkên me) di Hewarê de hejmara 33ê, dibêje: *(Melayê Cizîrî...dîwana wî di sala 1919 an de li Stenbolê ketiye çapê).*

Jimarnavê 19 kom nivîsiye. Li vir (19) bi yek nimre em wê dibînin û gereke sala 19 ê em binivîsin.

(Ji eserên Batê... Mewlûda wî di sala 1905 an de li Misrê hate çapkirin)

Mamosta Celadet li vir jî, jimarnavê 5 zayenda kom (gelejmar) nivîsiye.

(Mewlana Xalid...di sala 1242 an de li Şamê çûye rehmetê.) Jimarnavê dudo jî kom danîye.

(Nalî Ji şahirên Soran e. Dîwana wî di sala 1931ê de li Bexdayê çap bûye.) Jimarnavê yekê, mê daniye.

Li gora ku ez li nivîsandinên Celadetî têdigehim; ewî jimarnavê yek (1) mê daniye, ji yekê bişûnde ta digehê 20 ê zayenda kom didiyê, jimar navên gurover, ku wî nav lêkiriye (30,40,..100...) zayenda nêr daye wan; her wekî di hawarê de jî di bingehên geramerê de raya xwe bi wî rengî dide. Bi wateya ku „hejmarnav ji 2 ta 20 gelejmarin!“.

Di raya min de Mîr Celadet Bedirxan, ji 2 û ta 20 ê ew şaş çûye; herwekî min ji berî niha şirove kiriye. Herweha Nivîskarê kurd Arif Zêrevan jî vê rayê dibêje.

Celadet, her di wê gotara xwe de ya li ser kilasîkên me;

gotina Melayê Japa „Mele Mehmûdê Bayezîdî“, ji Kurdzanê Rosî Eleksander Japa re bi kurdî li ser hin kilasîkên kurd nivîsiye. Û Celadet wî bi Melayê Japa navdike.

Dîroka li dayikbûn û mirina wan wêjevanan bi vî rengê xwarê (Hawar, jimar 33 Mela Mehmûdê Bayezîdî dinivîse: „*Şahirê berê Elî Herîriye... di çar sed û heftê û yekê de merhûm bûye û di nav Herîrê de medfûn e.*“

A. Japa jî weke Celadet jimarnavê yek (1) zayenda mê daniye. û di raya min de jî ev rast e.

„*Şahirê diwê Melayê Cizerî ye. Di tarîxa pased û çilî de di nêv Cizîrê de peyda bûye....Ev şêx Ehmed jî di tarîxa pased û pêncî û şeşê de merhûm bûye...*“

Melayê Japa „Mele Mehmûdê Bayezîdî“ jimarnavê gurover ku (40) e, wî jî weke Celadet zayenda nêr jê re daniye.

Lê Mela Mehmûd, dema dibêje: „Di tarîxa 556 ê de...“

jimarnavê 6 mê danî ye, wek ez dibêjim, ne wek Celadetî gotiye.

„*Melayê Batê, di tarîxa heşt sed û bîstî de peyda bûye*“.

Bîst jî zayenda nêr distîne.

„*şahirê pêncê jî Ehmedê Xanî ye...û di hezar û şeşt û sê da jî merhûm bûye.*“

Li vir, careke di em dibînin bi pêçewanî Celadet; jimarnavê (3), zayenda mê sitandiye.

„*Şahirê heştê Miradxan e...di hezar û sed û nehê de merhûm bûye û di Bayezîdê de medfûne...*“

Li vir jî, em dibînin, ku jimarnavê neh (9) zayenda mê standiye.

Sebrî Botanî di vê barê de dibêje: „*...ji sala 1944ê ve, ez û şîr bi hev re dijîn, lê ji sala 1946ê di zindana Mûsilê de, jîna min di gel vehandinê dest pê diket...*

Li sala 1957ê ku dikandar bûm li Zaxo...“⁴⁴

Sebrî Botanî jî di van mînekan de, jimara navê dawî mê daniye.

6- Hejmarên gurover her wekî Celadet Bedirxan nav lê

⁴⁴ Binêre li govara *Pirs*. Hejmar 15. Rûpel 23.

kiriye, zayenda nêr distînin. *Tu yê çend şebeşan bikirî?*
Ezê sihî bikirim. Tu yê çend pertokan bikirî? Ezê 40 î
bikirim. çîlf bide min, sedî bibe “sed pertokan,,. Hezarî
(1000 î).

Dema em dibêjin ezê sedekî bikirim, ango yek sed e; bi wateya, ku çend sed hene, lê ezê sedekî bibim; eger sedê pêşî ye, an jî sedê çarê ye, yê pêncê ye; kîjan sed be, tu dibînî hejmarnavê sed navê yekê ye û divê ew nêr be.

Ji ber vê, ez dibêjim, ku jimarnavên gurover nêr hatine, an jî em dikarin bêjin, ku pêşiyên me weha bikar anîne. Rayeke dî jî ezê şirove bikim, da bidim xuyakirin, ka çima ev hejmarên gurover ji sihî û ta hezarî ew nêr hatine? Ez dibêjim di kirîn û firotinê de û li destpêkê; kirîn û firotina dar, pez û dewaran bûye. Kurdan dema pez û dewar difirotin; hejmara wan bi serîyan bû. Digotin, sih serî pez an jî sih serî dewar.

Serî jî zayenda nêr distîne. Lê dema dar difirotin, hejmara daran jî bi çend ta dar digotin.

Sih ta dar, an jî sihekî; (î) jî nîşana nêr e, ji ber ku tayek dar nêre, wek çawe serî jî nêre, ji lewra sihek jî nêr e; dema em dibêjin sihekî bide min, wek em bêjin yekî bide min.

Bavê min her û her digot; çend serî dewarên me hebûn. an jî digot, çend ta dar me difirotin.

Tişteke dî tê bîra min; ji yekê ta bîstan, eger tayên daran bin, an jî serîyên pez û dewaran bin, hejmara wan hesanî ye; bi awrekê re mirov dikare wan bihejmêre. Lê ji bîst û bi jor de dijwar e, û ji ber vê ez dibêjim, ku kurdan sihyek, çilyek, pêncîyek... bi karanîne. Ji ber ku tayê dar û serîyê dewaran nêr bûn nîşana (î) li dawîya sihyek hate danîn. *Yek kur; korek; kurekî; kurî. Yek sih; sihek; sihekî; sihî, (sih serî).*

Di kurmancîyê de, dema ku , ji gelek tiştan birrek cuda dibe; ew bir nêr gotine. Refê teyran, Kerîyê pez, rivdê guran... Gelek teyr di asmanî re difirin, lê refek ji wan cuda dibe.

Pezê gundî gelek heye, çend keriyek jê çêdibin. Kerî

bixwe ji kerbûnê (parçebûn) hatiye, ji lewra nêr e.
Dibe ku, hun bipirsin çima garan zayenda mê distîne?
Garan (ga û ran), ran di kurdî de ajotin e; ango dibe navê
kar, û ji ber ku, gotin zayenda navê didoyê distîne, û navê
didoyê mêye, ew jî mê hatiye.

Li vir ez bi pêçewanî mamosta Arif Zêrevanî dibêjim;
di raya wî de, ku jimarnavên gurover jî, divê mê bin, ango
em bêjin ka sedê bide min .⁴⁵

54. HEJMARNAVÊN ŞIKESTÎ (beşkirî)

NÎV

a) Dema ev jimarnav bi serê xwe ye bi (î) yê têtê
tewandin.

Mînek: *Nîvî bide min û nîvî ji xwe re bibe.*

Bavê wan mir, malê xwe bi nîvî kirin.

b) Dema jimarnavê (nîv) li pêşiya navdêrekê hat, zayenda
nêr distîne.

Mînek: *Nîvê xanî firot û nîvê dî ji xwe re hişt;* mebesta
min, ku wî hewşa xwe binîvî kir, nîvê wê firot û nîvê dî ji
hewşê ji xwe re hişt. *Nîvê dexla xwe bi şînatî firot. Nîvê
sêvê bixwe û nîvê dî bide birayê xwe. Nîvê şebeşekî heye,
bi nan û sîrikê re bixwe.*

c) Eger jimarnavê (nîv) li pêşiya jimarnavan jî hat, zayenda
nêr distîne. Mînek: Nîvê hezarî pêncsed e, nîvê çaran dudo
ne, nîvê sedî pêncî ye.

d) Dema (nîv) dikeve paş jimarnavan, an jî bikeve paş
navdêrekê, tewanga wan distîne.

Mînek: Ji çar û nîvan bihtir; (an) nîşana gelejmarê ye, ji
jimarnavê çaran sitandiye.

*Bîst sêv û nîvan bide min; ev (an) a bîstan e bi nîvê
ve bûye.*

Çil û nîvî bide min; (î) ya tewangê ji çilî wergirti ye.

Sêvek û nîvê; ev (ê) ya ha tewanga zayenda mê a sêvê ye.

Şebeşek û nîvî bide min; ev (î) ya ha tewanga zayenda

⁴⁵ Binêre li Arif Zêrevan, jêdera berê r. 74.

nêr a şebeşî ye. Dempîvek û nîvê; ev (ê) ya ha tewanga zayenda mê a dempîvê ye.

Şikestekên ji nîvê biçûktir; sêyek, çaryek (çarêk), pêncyek,.. dehyek (dehek).

Ev şikestek herûher zayenda mê distînin.

Mînek: *Sêyeka malê te ji xweha te re dikeve, ango ji bo wê ye. Dempîv yek û çarêkek e. Rêya me çarêka dempîvê nakişîne.*

Heso mir; çarêka malê xwe daye mizgevtê. Pêncyeka min di kargehê de heye.

Sêyek; yek ji sisêyan. çaryek (çarêk); yek ji çaran. Heştyek (heştêk); yek ji heştan. Dehyek (dehek); parek ji deh paran. Ezê sêyeka berhemê bidim te... Şeşyeka dexla şîn ji te re...

S E R K A N Î

- Celadet Bedirxan, *Kovara Hawarê*. Bingehên giramera kurmancî. Hejmarên 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 42, 43, 44, 47, 48, 50, 51, 53, 54. Weşanên *Nûdem*. Stockholm 1998.
- Sebrî Botanî, *Kovara Pirsê*. Hejmar 15, payîza 1998. Rûpel 21-25.
- Arif Zêrevan, *Bingehên rastnivîsandina kurdiyê (kurmanciyê)*. Stockholm 1997.
- Qenatê Kurdo, *Gramera zimanê kurdî (kurmancî soranî)*. Weşanên Roja Nû. Stockholm 1990.
- Sieglinde Messerschmidt, Jotyar Bamernî: *Rêzimana elmanî kurdî*. Amed Verlag. Lahr/Schwarzwald. 1994.
- M. Emîn Bozarselan (amadekirin). *Ehmedê Xanî, Mem û Zîn*, Weşanxana Deng. Swêd 1995.
- Zeynelabidîn Kaya, M.Emîn Nazorî (amadekirin). *Melayê Cizîrî*, Weşanên Roja Nû. Stockholm 1987.
- Reşîd Kurd, *rêzmana kurdî*. Weşanên kombenda Kawa. Beyrût 1990.
- Memo Yetkîn (amadekirina bi tîpên latînî): *Feqê Teyran, Şêxê Sen'anî*. Weşanên Roja Nû. Stockholm 1986.
- Zeynel-abidîn Kaya (amadekirin). *Mele Ehmedê Batê, Mewlûd*, Weşanên Roja Nû. Stockholm 1987.
- Deham Evdilfetah, *Hindek aloziyên zimanê kurdî (kurmancî)*. Dîmeşq 1993.

Berhemên Keça Kurd yên çapkirî:

1. Keça Kurd: *Qesara min* (Helbest). Beyrût 1996.
2. Keça Kurd: *Kopê Qurbanî* (Helbest). Beyrût 1996.

Ev çend pertokên xwarê ji zimanê erebî wergerandine ser zimanê kurdî:

1. „*Çîrokine helbijartî*“ ji çîrokên *Ezîz Nesîn*. Beyrût 1990.
2. Mihemd Mele Ehmed: *Xoybûn, civata „serxwebûn“a kurdî (1927-1946)*. Şam 1993.
3. Mihemed Mele Ehmed: *Peywendiyên Kurd û Ermenîyan*. 1994.

Ferhengok

فرهنگ کوچک

Kurdî	فارسی	English
////////////////////////////////////	////////////////////////////////////	////////////////////////////////////
Ajel / Ajal / kerî	گله حیوانات، جانور	Flock , Herd
Alav	ابزار	Tool
Ax / Xak	خاک	Soil
Biçûk / Qiçik	کوچک	Small
Bireser / Berkar / Berkirde	مفعول	Object
Çek	تجهيزات نظامی	Armour
Çêlek	گاو ماده	Cow
Çêlik	جوجه	Chicken
Cînav	ضمیر	Pronoun
Cotebêje / Cotepeyv	کلمات دوتایی	Pair of words
Daçek / Pirtik	حرف اضافه	Preposition
Dem	زمان	Tenses
Dema ayende (bihê / bê)	زمان آینده	Future tense
Dema borî (berê)	زمان گذشته	Past tense
Dema niha	زمان حال	Present tense
Derbas / Redbûn	عبور کردن، رد شدن	Cross, pass by
Dirî	تمشک	Blackberry
Divê	بایستی، لازم بودن	Should, shall
Erd / Herd	زمین	Earth
Erênî	مثبت	Positive
Gelejimêr / pirhêjmar	جمع	Plural
Gelek / Pir	خیلی	Many , very
Gelempêrî / Omûmî	عمومی	Generally
Gemar	کثافت	Dirt , filth
Gerguhêz	متعدی / فعل متعدی	Transitive
Gewrî	گلو	Pharynx
Gihaneke	حرف ربط	Conjunction
Guhestîn	نقلیه	Vehicle
Hêjmar / Mêjer / jimar	شمارش	Number , count
Hemware / Hemenî	هم معنی	Synonym
Hêrtin	خرد کردن	Grind
Hesin / Hêsincaw	آهن / ابزار آلات	Iron , tool
Hevdeng	همصدا	Homophone
Hevedudanî / Hevdanî	ترکیبی	Compound
Hevnav	همنام	Common noun
Hevok	جمله	Sentence
Hoker	قید	Adverb
Îzeh / îzah	عنصر	Element
Kehrebê	برق	Electric
Kirde / Kiryar	فاعل	Subject
Kît / Kîte	سیلاب، بخش	Syllabus
Kok / Rîşe / qurne / binî	ریشه	Stem / Root
Kolan	خیابان، کندن	Street , Digging
Kuçe	کوچه	Street , lane
Kurt / qol	کوتاه	Short
Lêker / Lêkar	فعل	Verb

Lêkolîn	تحقیق کردن / کند و کاو	Research
Lewre / Loma	بهمین خاطر، برای	For
Leystik / listin	بازی، رقص	Game , dance
Makder / Mesder / Rader	مصدر	Infinitive
Malbat	خانواده	Family
Mê	ماده، مونث	Female
Meşîn / Rêçûn	راه رفتن	Walking
Mîrat	میراث	Heritage
Mirov	آدم / انسان	Man
Nebinavkirî / Nenaskirî	مجهول، مبهم، نامعین	Indefinite
Nêr	نر، مذکر	Masculine
Nêrîn / Dîtin	نگاه، دید	Look, opinion
Neyînî	منفی	Negative
Pesn / pesin	ستایش / لاف	Praise
Pêwîst	لازم	Necessary , need
Peyv / bêje / keleme	کلمه	Word
Pirç	مو	Hair
Pîsî	کثافت	Dirtiness , filthiness
Pîvan	قیاس، اندازه گیری	Measure
Pronav / Cînav	ضمیر	Pronoun
Qaf / qilîf	دیگ، قابلمه	Pot
Qaşîl	پوسته	Peel
Qereçî	کوهلی	Gypsy
Qertaf / xurdebêje / pirtik	اضافه، وصله، وند	Affix
Quncir	چوب نوک تیز / بته خاردار	Thorn
Rawe	حالت	Mood
Raxistin	فرش	Carpet
Razber	خلاصه، چکیده	Abstract
Rengdar / rengdêr	صفت	Adjective
Rêziman	دستور زبان	Grammar
Rîs	پشم ریسیده	Wool
Serkanî / Çavkanî	منبع	Reference
Şînî / Hêşînî	سبزیجات	Vegetables / Greens
Sitirî	درخت یا بوته یا چوب خاردار	Thorn
Taybetî / xisûsî	خصوصی	Especially
Têbînî	نظر، توضیح اضافی	Opinion , footnote
Tevn / tewn	فرش در حال بافتن	Weaving , textile , loom
Tewandî	کنایه شده، کج شده، تصریف شده	Oblique
Tewang	کنایه، کج، خمیده	Inflection / declension / conjugation
Tîp	حرف	Letter
Veqetandek	وند ، اضافه	Article / Affix
Veqetandin / veqetîn	جداکردن، جداشدن	Separate from, set apart
Wate / Menî	معنی	Meaning
Weha / Haka / Wisa	اینطوری	Likewise
Xwerû	اصلی، ساده	Original, simple
Zad / Taxil	غلات	Grain
Zayend / Cinsîyet	جنسیت، زایش	Gender
Zevî / Zemîn	زمین	Earth

Mamosta Keça Kurd, di vê pirtokê de, destê xwe deyîne ser cihêseke terma zimanê me, û ewa berxwedide, ku bi nirîn û şirovekirinên zanistî, wê kûlê derman û çareser bike.

Di baweriya me de, ev pirtûka dikare şûneke zor giranbuha di nav cihderên zimanewanî, zanistî de bistîne, û roleke berçav û payebilind di çareserkirina janekê ji janên zimanê me de bilîze.

Herwisa jî, ev berheme dikare ji lêgervan, nivîskar û xwendevanên zanîngehên kurdî re, bibe çavkaniyeke pêwist û suddar.

Dr. Ebdilmecît Şêxo

ISBN 3-926522-26-7